

DET KONGELIGE
LANDBRUKS- OG MATDEPARTEMENT

Rundskriv

Bygdeallmenningene, Statsallmenningene

Nr.	Vår ref	Dato
M-2/2014	10/1404 -	25.06.2014

Reglene om administrasjon, bruksrett og valg m.m. i lov 19. juni 1992 nr. 59 om bygdeallmenninger og lov 19. juni 1992 nr. 60 om skogsdrift m.v. i statsallmenningene

Innhold

1.	INNLEDNING.....	4
2.	MYNDIGHET. DELEGASJON. KLAGE. FORHOLDET TIL ANDRE LOVER.....	4
3.	HOVEDINNHOLDET I LOV OM BYGDEALLMENNINGER	5
3.1	Bruksrett i bygdeallmenning (bygdeallmenningsloven kapittel 2).....	5
3.1.1	Vilkår for bruksrett (bygdeallmenningsloven § 2-1)	5
3.1.2	Innholdet i bruksretten (bygdeallmenningsloven § 2-2).....	6
3.1.3	Bortfall av bruksrett (bygdeallmenningsloven § 2-6).....	7
3.1.4	Disposisjoner over bruksretten (bygdeallmenningsloven §§ 2-3 og 2-4).....	9
3.1.5	Bruksrettsregister (bygdeallmenningsloven § 2-5).....	9
3.1.6	Betaling for bruksrettsytelser (bygdeallmenningsloven § 2-7).....	10
3.1.7	Begrensninger i bruksrettsutøvelsen (bygdeallmenningsloven § 2-8).....	10
3.2	Forvaltning og administrasjon (bygdeallmenningsloven kapittel 3)	10
3.2.1	Allmenningsstyrets sammensetning, oppgaver og myndighet (bygdeallmenningsloven §§ 3-1 og 3-2)	10
3.2.2	Habilitet	12
3.2.3	De mest sentrale oppgavene.....	12
3.2.4	Allmenningsbestyrer (bygdeallmenningsloven § 3-5).....	13
3.2.5	Skogbruksplan (bygdeallmenningsloven § 3-6)	13
3.2.6	Bruksregler (bygdeallmenningsloven §§ 3-7, 3-8, 3-9).....	14
3.2.7	Årsmøtet (bygdeallmenningsloven §§ 3-13, 3-14).....	14
3.2.8	Allmenningenes salg, bortfeste og kjøp av eiendom (bygdeallmenningsloven §§ 1-2, 1-6).....	15
3.2.9	Prosessuelle og ansvarsmessige spørsmål i bygdeallmenninger (bygdeallmenningsloven §§ 1-7, 1-8, 3-1, 3-2)	15
3.2.10	Sammenslåing av allmenninger, eller etablering av fellesstyre (bygdeallmenningsloven §§ 1-5, 3-4)	17
3.3	De enkelte bruksrettene (bygdeallmenningsloven kapittel 5, 6, 7, 8).....	18
3.3.1	Virkesretten (bygdeallmenningsloven kapittel 5).....	18
3.3.2	Seter og beiterett. Dyrkingsjord (bygdeallmenningsloven kapittel 6)	19
3.3.3	Jakt, fangst og fiske (bygdeallmenningsloven kapittel 7 og 8).....	22
4.	HOVEDINNHOLDET I LOV OM SKOGSDRIFT M.V. I STATSALLMENNINGENE.....	23
4.1	Virkesrett i statsallmenning. Innhold. Bortfall av rett (statsallmenningsloven kapittel 2)	23
4.2	Forvaltning og administrasjon (statsallmenningsloven kapittel 1)	24
4.2.1	Statens skogforvaltning (statsallmenningsloven §§ 1-1, 1-3, 1-4).....	24
4.2.2	Allmenningsstyrets sammensetning, oppgaver og myndighet (statsallmenningsloven §§ 1-2, 1-3 og kapittel 2)	25
4.2.3	Skogbruksplan (statsallmenningsloven § 4-3).....	26
4.2.4	Bruksregler (statsallmenningsloven §§ 2-17, 2-18, 2-19).....	26
4.2.5	Årsmøtet (statsallmenningsloven §§ 1-5, 1-6).....	26
5.	VALG AV ALLMENNINGSSTYRE I BYGDEALLMENNINGER OG STATSALLMENNINGER.....	27
5.1	Innledning.....	27
5.2	Tidspunktet for avviklingen av valget. Antall som skal velges. Funksjonstid	27
5.2.1	Tidspunkt for valget (bygdeallmenningsloven §§ 3-13, 3-14, 4-5, statsallmenningsloven §§ 1-5, 1-6, 3-5).....	27
5.2.2	Antall som skal velges (bygdeallmenningsl. § 4-5, statsallmenningsl. § 3-5).....	28

5.2.3	Funksjonstid (bygdeallmenningsloven § 4-5, statsallmenningsloven § 3-5).....	28
5.3	Manntallet (bygdeallmenningsloven § 4-8, statsallmenningsloven § 3-8)	28
5.4	Klage over manntallet (bygdeallmenningsloven § 4-9, statsallmenningsloven § 3-9).....	29
5.5	Valgkomiteens sammensetning og oppgaver. Forslag til nye styremedlemmer, varamedlemmer og ny valgkomité (bygdeallmenningsloven § 4-7,	
	statsallmenningsloven § 3-7)	29
5.6	Motforslag fra de stemmeberettigede (bygdeallmenningsloven § 4-7, statsallmenningsloven § 3-7)	30
5.7	Stemmeretten	31
5.7.1	Alminnelige bestemmelser om stemmeretten (bygdeallmenningsloven § 4-1, statsallmenningsloven § 3-1)	31
5.7.2	Stemmerettens innhold (bygdeallmenningsl. § 4-2, statsallmenningsl. § 3-2)	31
5.7.3	Stemmegivning og stemmesedler	33
5.7.4	Fullmakt til å avgi stemme. Forhåndsstemme (bygdeallmenningsloven § 4-2, statsallmenningsloven § 3-2)	34
5.8	Valgbarhet og bortfall av valgbarhet i valgperioden. Innkalling av varamedlem	35
5.8.1	Valgbarhet (bygdeallmenningsloven § 4-3, statsallmenningsloven § 3-3).....	35
5.8.2	Bortfall av valgbarhet i valgperioden. Innkalling av varamedlem (bygdeallmenningsloven § 4-4, statsallmenningsloven § 3-4).....	36
5.9	Plikten til å motta valg. Fritak (bygdeallmenningsloven § 4-6, statsallmenningsloven § 3-6).....	37
5.10	Gjennomføring av valget. Opptellingen av stemmer (bygdeallmenningsloven § 4-10, statsallmenningsloven § 3-10)	37
5.11	Protokoll (bygdeallmenningsloven § 4-11, statsallmenningsloven § 3-11).....	38
5.12	Omkostninger (bygdeallmenningsloven § 4-12, statsallmenningsloven § 3-12).....	38
5.13	Ansattes valg av styremedlemmer (bygdeallmenningsloven § 3-1)	39
5.14	Frister	39
6.	Avslutning.....	40

1. INNLEDNING

Rundskrivet omhandler:

- Lov om bygdeallmenninger av 19. juni 1992 nr. 59.
- Lov om skogsdrift m.v. i statsallmenningene av 19. juni 1992 nr. 60.

Rundskrivet erstatter rundskrivene M-96/92, M-66/93 og M-71/95. Rundskrivet er oppdatert i forhold til lovendringer og rettspraksis i tiden etter at lovene kom i 1992. Visse temaer er utdypet i forhold til tidligere, bl.a. spørsmål som gjelder bruksretten og dens innhold, habilitet, bygdeallmenningenes økonomiske ansvar, sammenslåing av bygdeallmenninger m.v.

Lov om bygdeallmenninger (i dette rundskrivet omtalt som bygdeallmenningsloven) inneholder et samlet lovverk for forvaltning og administrasjon av bygdeallmenningene, samt nærmere bestemmelser om de enkelte bruksrettene (virkesretten, seter- og beiteretten og retten til jakt, fangst og fiske).

Lov om skogsdrift m.v. i statsallmenningene (i dette rundskrivet omtalt som statsallmenningsloven) inneholder bestemmelser om forvaltning og administrasjon av skogsdriften i statsallmenningene, og nærmere bestemmelser om innholdet i virkesretten. Loven gjelder ved siden av lov om utnytting av rett og lunnende m.m. i statsallmenningane (fjellova) av 6. juni 1975 nr. 31, som ikke er omhandlet i dette rundskriv.

Rundskrivet omhandler ikke lov om opphevelse av og endringer i gjeldende lovgivning om allmenninger m.v. av 19. juni 1992 nr. 61. Loven opphevet en del eldre allmenningslovgivning og inneholder i del II også bestemmelser om privatallmenninger.

2. MYNDIGHET. DELEGASJON. KLAGE. FORHOLDET TIL ANDRE LOVER.

Ved Kongelig resolusjon av 13. november 1992 ble det bestemt at Landbruksdepartementet (nå Landbruks- og matdepartementet) skal ha den myndighet som er tillagt departementet i bygdeallmenningsloven og statsallmenningsloven.

Deler av departementets myndighet etter lov om skogsdrift m.v. i statsallmenningene er delegert videre til Statskog SF, jf. forskrift av 22. desember 1992 nr. 1186. I henhold til lovens § 1-1 forvaltes skogsdriften i statsallmenningene av Statens skogforvaltning i samråd med allmenningsstyret, jf. § 1-3, og etter de retningslinjer som fastsettes av departementet. Statens skogforvaltning er i dag statsforetaket Statskog SF.

Etter samme forskrift om delegering av myndighet kan avgjørelser truffet av Statskog SF i medhold av delegert myndighet påklages til Statens landbruksforvaltning, jf forskriften § 2 andre ledd.

For skogbruk i allmenningene gjelder skogbrukslovens regler. Kommunen er skogbruksmyndighet.

Naturmangfoldloven gjelder for alle tiltak som berører natur. Enhver skal opptre aktsomt og gjøre det som er rimelig for å unngå skade på naturmangfoldet, jf naturmangfoldloven § 6. For offentlig beslutningstaking gjelder de miljørettslige prinsippene i naturmangfoldloven §§ 8 til 12.

Jordlovens regler om deling av eiendom gjelder ikke for bygdeallmenning eller statsallmenning.

3. HOVEDINNHALDET I LOV OM BYGDEALLMENNINGER

Denne loven inneholder et samlet regelverk for forvaltning og utøvelse av bruksretter i bygdeallmenningene. Det gis bl.a. generelle bestemmelser om bruksrett i allmenningen, om allmenningsstyrets oppgaver og myndighet, om valg av allmenningsstyre og nærmere bestemmelser om innholdet i de forskjellige bruksretter; retten til trevirke, seter og beite, jakt, fangst og fiske.

Med bygdeallmenning forstås etter lovens § 1-1 allmenning der eiendomsretten ligger til minst halvparten av de jordbrukseiendommer som har bruksrett i allmenningen. Ligger eiendomsretten til færre enn halvparten av de bruksberettigede er allmenningen en privatallmenning, og loven får da ikke anvendelse.

Bygdeallmenningsloven har i alt 9 kapitler:

- Kapittel 1 inneholder alminnelige bestemmelser.
- Kapittel 2 har generelle bestemmelser om bruksrett i bygdeallmenning.
- Kapittel 3 har bestemmelser om forvaltning og administrasjon.
- Kapittel 4 omhandler valg av allmenningsstyre.
- Kapitlene 5 til 8 har nærmere bestemmelser om de enkelte bruksrettene.
- Kapittel 9 har avsluttende bestemmelser, med bl.a. en hjemmel for departementet til å gi forskrifter til gjennomføring av loven.

3.1 Bruksrett i bygdeallmenning (bygdeallmenningsloven kapittel 2)

3.1.1 Vilkår for bruksrett (bygdeallmenningsloven § 2-1)

Hovedreglene om bruksrett i bygdeallmenning står i lovens kapittel 2.

Det følger av § 2-1 første ledd at bruksrett i bygdeallmenning ligger til jordbrukseiendommer innen det bygdelag som fra gammel tid har utøvd bruksrett i allmenningen.

Av § 2-1 andre ledd framgår at det med jordbrukseiendommer forstås ”eiendommer som etter dyrket areal, beliggenhet, bebyggelse og bruk har karakter av jordbruk”. Bestemmelsen gir anvisning på en helhetlig vurdering når det skal tas stilling til om en eiendom har bruksrett.

Sentrale momenter i vurderingen etter § 2-1 andre ledd, er eiendommens størrelse og drift, samt dens jordbruksmessige ressursgrunnlag, som dyrket jord og beiteområder. Eiendommer som driver tradisjonell jordbruksdrift vil rimeligvis ha ”karakter av jordbruk”. Frukt-, bær- og grønnsaksdyrking er også relevante driftsformer. Det kan generelt sies at jo mindre eiendommen er i areal jo mer kreves det med hensyn til driften. Virksomheten må også kunne gi et ikke ubetydelig tilskudd til en families underhold, i form av penger eller naturalia.

Det er ikke i loven fastsatt noen bestemt nedre arealgrense for bruksrett, og loven åpner heller ikke for at arealgrenser fastsettes i bruksreglene. Det som kan sies er at rettspraksis har satt kravet til areal vesentlig lavere enn det som er arealgrensen for odelseiendom.

Eiendommer som har mistet bruksretten kan få den tilbake, dersom eiendommen etter en helhetsvurdering på nytt kan anses som en jordbrukseiendom. Det kan for eksempel være at eiendommen ved endret bruk eller oppdyrking har endret karakter, eller at den har fått seg tillagt tilstrekkelig dyrket areal.

Ved frasalg eller deling av eiendom med bruksrett må vurderingen av bruksrett for de fradelte parsellene i utgangspunktet tas for hver av dem. Det må også vurderes om den gjenværende del av eiendommen fortsatt fyller kravene til å være jordbrukseiendom og dermed kan opprettholde bruksretten. Dersom det til en eiendom som har bruksrett kjøpes parseller innenfor bygdelaget som tilleggsjord, vil bruksrett kunne utøves for det samlede arealet.

Eiendom som ligger utenfor allmenningsbygdelaget, og som får seg tillagt en parsell av en eiendom med bruksrett, blir ikke derved innlemmet i det bruksberettigede bygdelaget. Det må likevel antas at bruksrett i slike tilfelle vil kunne utøves for den parsell som er innkjøpt, dersom denne parsellen i seg selv tilfredsstiller vilkårene for å ha bruksrett i allmenningen.

Se også omtalen av Gran-dommen (Rt. 2001 side 213) nedenfor under punkt 3.1.3, som omhandler vilkårene for bortfall av bruksrett.

3.1.2 Innholdet i bruksretten (bygdeallmenningsloven § 2-2)

Innholdet i bruksretten er nærmere beskrevet i § 2-2. Første ledd gir uttrykk for husbehovsprinsippet (eller husbehovsretten), dvs. at eier av eiendom med tilliggende bruksrett bare kan utøve retten til dekning av eiendommens behov ved jordbruksmessig drift. Bruksretten knytter seg til det foreliggende faktiske behovet for den enkelte eiendom, og er dermed ikke begrenset til et normalbehov. Dersom det til en eiendom som har bruksrett kjøpes parseller som tilleggsjord vil bruksrett kunne kreves for det samlede arealet. Ved frasalg til eiendom som ikke har bruksrett fordi den ligger utenfor bygdelaget, er omfanget av bruksretten begrenset til behovet for driften av den delen som har allmenningsretten.

Bruksretten skal kunne utøves på en måte som er i samsvar med tiden og forholdene. Med dette menes at det ved forvaltning og utnyttelse av bruksrettene skal tas rimelig hensyn til endringer i rammebetingelsene for landbruket. Særlig virkesretten vil det være nødvendig å vurdere i forhold til næringsutviklingen i allmenningsbygdene, slik at retten gis et innhold

som også innbefatter støtte til naturlig utvidelse av næringsgrunnlaget på det enkelte bruk. Dette kan f.eks. skje ved utvikling av næringskombinasjoner eller sidenæringer, som inngår i den næringsmessige driften på eiendommen og ikke er hobbyvirksomhet for eieren eller hans familie. Eksempler her kan være bebyggelse knyttet til utvikling av turisme, sport og friluftsliv eller andre typer utmarksaktiviteter som bidrar til at det skapes ny virksomhet og nye arbeidsplasser i allmenningsbygdene. Det vil være opp til allmenningsstyret i den enkelte allmenning å ta stilling til bruksrettens nærmere innhold og omfang i denne forbindelse, og å tilpasse utviklingen til ressursituasjonen i allmenningen. Det nærmere innholdet i de enkelte bruksrettene er omtalt i kapittel 3.3 nedenfor.

Det vil naturligvis alltid være en øvre grense for omfanget av bruksrettsutøvelsen. Dersom allmenningens avkastning ikke kan tilfredsstille de bruksberettigede eiendommenes samlede bruksbehov, skal det foretas en forholdsmessig avkortning i ytelsene overfor de bruksberettigede, jf. § 2-2 annet ledd.

3.1.3 Bortfall av bruksrett (bygdeallmenningsloven § 2-6)

Bestemmelser om bortfall av bruksrett er gitt i bygdeallmenningsloven § 2-6. Reglene må ses i sammenheng med reglene om vilkår og innholdet i bruksretten, se punkt 3.1.1 og 3.1.2 over. Bruksrett faller bort hvis jordbruksdriften på eiendommen blir lagt ned, og jorden tas i bruk til annet formål, eller jordbruksdriften blir liggende nede i et sammenhengende tidsrom av fem år, se § 2-6 første ledd nr. 1 bokstav a og b.

En aktuell bortfallsgrunn er altså bruksomlegging, fra jordbruksmessig drift til en annen type virksomhet som ikke kan karakteriseres som jordbruksmessig drift. Et eksempel på dette kan være at grunnen tas i bruk som byggegrunn, eller sandtak etc. Det at grunnen omreguleres er i seg selv ikke nok til bortfall. Det er når grunnen tas i bruk til annet formål i henhold til reguleringsplanen at bruksretten faller bort. En annen aktuell bortfallssituasjon er der driften på eiendommen opphører, for eksempel fordi eiendommen blir feriested for familien, eller det skjer et generasjonsskifte på gården. Bortfall inntreffer likevel først når driftsopphøret har vart i fem år sammenhengende.

Det avgjørende er om det faktisk er drift på eiendommen. Det er ikke noe krav at det er eieren selv som står for driften.

Bruksretten faller også bort hvis eiendommen ved frasalg, annen frivillig avståelse, ekspropriasjon eller omdisponering mister sin karakter av jordbruk etter § 2-1 annet ledd (§ 2-6 første ledd nr. 2). Regelen innebærer bortfall i de tilfellene der arealene reduseres – enten frivillig eller ved tvang (ekspropriasjon) – i et slikt omfang at eiendommen mister sin karakter av jordbruk etter § 2-1 annet ledd.

I Rettstidende 2001 s. 213 (Gran dommen) har Høyesterett uttalt at vurderingen etter § 2-6 første ledd nr. 2 må gå ut på om eiendommen etter en samlet vurdering av beliggenhet, dyrket areal, bebyggelse og bruk fremdeles har karakter av jordbruk.

Nærmere om Gran-dommen Rt. 2001 side 213:

I spørsmål om allmenningsrett for et større antall eiendommer i Gran Almenning, kom Høyesterett til at eiendommene ikke fylte vilkårene for bruksrett i bygdeallmenning. Bestemmelsene om bortfall i bygdeallmenningsloven § 2-6 første ledd, må tolkes i lys av de prinsipper som er trukket opp i rettspraksis. Vurdering av omdisponering i § 2-6 første ledd nr. 2, må gå ut på om eiendommer etter en samlet vurdering av beliggenhet, dyrket areal, bebyggelse og bruk fremdeles har karakter av jordbruk.

Førstvoterende i Høyesterett uttaler, med støtte fra de øvrige dommerne, bl.a.:

”Det er nær sammenheng mellom det legislative grunnlaget for allmenningsretten, vilkårene for allmenningsrett, og bortfall av retten.”

”...bekrefter at selv meget små eiendommer kan ha allmenningsrett. Jeg er enig i dette, men peker på at også for små eiendommer gjelder kravet om tilstrekkelig karakter av jordbruksmessig drift.”

”Slik jeg ser det, kan det ikke anses tvilsomt at bruksrett i allmenning i utgangspunktet krever at den jordbruksmessige driften av eiendommen gir eller vil kunne gi en viss inntekt – i penger eller i naturalier.”

”På denne bakgrunn er jeg uenig med lagmannsretten i at omdisponering i § 2-6 første ledd nr. 2 bare omfatter tilfeller hvor det har funnet sted fysiske endringer av eiendommen, og at det er tilstrekkelig for å beholde bruksrett at dyrkede arealer holdes i hevd. Slik jeg ser det, må en vurdering etter denne bestemmelsen gå ut på om eiendommen etter en samlet vurdering av beliggenhet, dyrket areal, bebyggelse og bruk fremdeles har karakter av jordbruk. Totalinntrykket av eiendommens karakter vil her være vesentlig.”

”...et allmenningsstyre, slik jeg ser det, verken kan gi tilsagn om eller treffe beslutning om bruksrett ut fra noen vurdering av om dette er hensiktsmessig. Det til enhver tid sittende styret må avgjøre om eiendommene fyller vilkårene for bruksrett ut fra de opplysninger som foreligger om eiendommen når beslutningen treffes.”

”Jeg nevner videre at en eiendom vil ha allmenningsrett dersom jordbruksdriften gjenopptas på en slik måte at vilkårene etter § 2-1 annet ledd på ny blir oppfylt. Dette må også gjelde, slik jeg ser det, hvor bruksretten er falt bort ved omdisponering etter § 2-6 første ledd nr. 2.”

Det er opp til allmenningsstyret å avgjøre om en eiendom har mistet bruksretten. Etter § 2-6 tredje ledd inntreffer bortfall av bruksretten først når allmenningsstyret har truffet avgjørelse om dette, og eieren av vedkommende eiendom er underrettet om avgjørelsen. Slik underretning bør skje skriftlig overfor eieren. God saksbehandling i allmenningsstyrene, og god informasjon til de bruksberettigede som får sine eiendommer vurdert, vil være viktig for å unngå tvist i saker om bortfall av bruksrett. De avgjørelser allmenningsstyret tar bør ha en utfyllende begrunnelse.

Dersom vilkårene etter § 2-6 første ledd foreligger har allmeningsstyret plikt til å treffe avgjørelse om bortfall av bruksrett. Lovverket forutsetter m.a.o. at allmeningsstyrene foretar en løpende og reell vurdering m.h.t. bruksrettsspørsmålet for den enkelte eiendom.

Allmeningsstyrets avgjørelse kan ikke påklages, og bruksberettigede som er uenige i avgjørelsen må eventuelt angripe avgjørelsen ved å reise søksmål for domstolene. Søksmål reises i tilfelle mot allmeningsstyret. Reises det søksmål kan allmeningsstyret bestemme at bruksretten består inntil spørsmålet er rettskraftig avgjort, se § 2-6 tredje ledd.

Gjenopptas jordbruksdriften på en eiendom hvor bruksretten er falt bort etter § 2-6 første ledd nr. 1, gjelder § 2-1 tilsvarende for ny bruksrett, se § 2-6 andre ledd og rundskrivet pkt 3.1.1 ovenfor. Bruksretten kan altså gjenvinnnes dersom det skjer endringer som gjør at eiendommen på nytt fyller vilkårene for bruksrett.

Dersom allmeningsstyret har bestemt bortfall av bruksrett etter § 2-6 første ledd nr. 2, for eksempel på grunn av frasalg eller omdisponering av arealene, gjelder § 2-6 andre ledd om ny bruksrett ikke, jf. ordlyden i bestemmelsen. Departementet antar at allmeningsstyret likevel må kunne vurdere om bruksretten er gjenvunnet selv om bortfall er konstatert etter § 2-6 første ledd nr. 2, dersom jordbruksdriften faktisk gjenopptas eller arealene kjøpes tilbake.

3.1.4 Disposisjoner over bruksretten (bygdeallmeningsloven §§ 2-3 og 2-4)

Bruksrett i allmenning kan ikke være gjenstand for privatrettslige disposisjoner som salg eller bortleie, jf. § 2-3. Dette følger av at bruksrett i allmenning ligger til den bruksberettigede eiendommen, og ikke er en personlig rett for eieren. Bruksretten kan heller ikke fraskrives eller kreves avløst mot vederlag. Men den bruksberettigede kan selvfølgelig la være å benytte seg av retten. Et unntak fra forbudet mot bortleie følger av bestemmelsene om forpaktning i § 2-4. Når eiendom med tilliggende bruksrett forpaktes etter forpaktingsloven skal det fremgå av skriftlig forpaktingsavtale om forpakteren helt eller delvis skal utøve bruksrett i allmenningen. Forpakteren har bare adgang til å utøve bruksretten dersom forpaktingsavtalen er av minst to års varighet.

3.1.5 Bruksrettsregister (bygdeallmeningsloven § 2-5)

For hver bygdeallmenning skal det føres et register over alle eiendommer med tilliggende bruksrett, jf. § 2-5. Bruksrettsregisteret er grunnlag for det manntall som skal benyttes i forbindelse med valg av allmeningsstyre etter lovens kapittel 4. Registeret skal inneholde opplysninger om eiendommenes areal (der dyrket areal i bruk er spesifisert), tildelinger av bruksrettsytelser og hvem som utøver bruksrett for eiendommen.

De bruksberettigede har plikt til å underrette allmeningsstyret skriftlig i forbindelse med eierskifte eller andre begivenheter som har betydning for utøvelsen av bruksretten og stemmeretten ved allmeningsstyrevalg. Manglende underretning til styret kan få den konsekvens at vedkommende ikke kommer i manntallet, og derved ikke vil kunne avgi stemme ved allmeningsstyrevalget.

3.1.6 Betaling for bruksrettsytelser (bygdeallmenningsloven § 2-7)

Den som utøver bruksretten for vedkommende eiendom er ansvarlig overfor allmenningen for riktig betaling ved uttak av bruksrettsytelser (§ 2-7). Betaling er aktuelt f.eks. for framdrevet og videreforedlet virke når det utøves fellesdrift. Dersom allmenningsstyret finner grunn til det kan ytelse fra allmenningen gjøres betinget av at det stilles sikkerhet for riktig betaling. Eksempler kan være tildelinger til notorisk insolvente personer, eller levering til forpaktere som ikke vil ha samme oppfordring til å betale for ytelsene som en eier vil ha av hensyn til senere ytelse fra allmenningen.

3.1.7 Begrensninger i bruksrettsutøvelsen (bygdeallmenningsloven § 2-8)

Bygdeallmenningsloven § 2-8 gir allmenningsstyret hjemmel til å beslutte de begrensninger i bruksrettsutøvelsen som er nødvendige for å opprettholde allmenningens yteevne (første ledd), eller av hensyn til naturmiljø og friluftsliv (andre ledd). Begrensningene kan gå ut på fredning av deler av allmenningen mot bestemte former for bruksrettsutøvelse, og de kan gjelde for et angitt tidsrom eller inntil videre. Departementet antar at det særlig i forhold til fjellskogarealer og vernskogbelter vil være viktig for allmenningsstyret å ha en slik hjemmel. Bestemmelsen gir allmenningsstyret vide fullmakter til å regulere bruksrettsutøvelsen ut fra ulike hensyn. Allmenningsstyret må imidlertid ikke forskjellsbehandle de bruksberettigede i forbindelse med slike reguleringer.

3.2 Forvaltning og administrasjon (bygdeallmenningsloven kapittel 3)

De sentrale bestemmelsene om forvaltning og administrasjon av bygdeallmenningene er gitt i lovens kapittel 3. Kapitlet har bestemmelser om allmenningsstyrets sammensetning, dets myndighet og oppgaver, om skogbruksplan, allmenningsbestyrer, bruksregler, regnskap og revisjon og årsmøte. Ut over bestemmelsene i kapittel 3 finnes en rekke bestemmelser om allmenningsstyrets forskjellige oppgaver og myndighetsområder spredt omkring i loven.

3.2.1 Allmenningsstyrets sammensetning, oppgaver og myndighet (bygdeallmenningsloven §§ 3-1 og 3-2)

Lovens § 3-1 første ledd slår fast at ansvaret for forvaltningen av en bygdeallmenning ligger til allmenningsstyret. Noe myndighet er likevel lagt til årsmøtet, jf. § 3-14 (valg av allmenningsstyre og valgkomité, fastsettelse av godtgjørelse til allmenningsstyrets medlemmer, og oppnevning av revisorer og godtgjørelse til disse). Videre har allmenningsbestyreren myndighet til å forestå skogens forstlige behandling og drift innenfor rammen av skogbruksplanen. For øvrig ligger forvaltningen av allmenningen til allmenningsstyret.

Allmenningsstyret skal bestå av fra 3 til 7 medlemmer. Antallet skal fastsettes i bruksreglene for allmenningen, jf. § 3-7 bokstav a. Allmenningsstyret er beslutningsdyktig når flertallet av medlemmene møter, men allmenningsstyre med 3 medlemmer er likevel bare beslutningsdyktig når alle møter. Dersom stemmetallet er likt gjør lederens stemme utslaget. Styret velger selv leder og nestleder for to år om gangen. Allmenningsstyret har plikt til å føre møtebok for styrets forhandlinger. Møteboken skal oppbevares på betryggende måte. Dette gjelder også eldre møtebøker.

Lovens § 3-1 siste ledd har bestemmelser om ansattes rett til representasjon i allmenningstyret. Bestemmelsene er utformet på samme måte som de tilsvarende bestemmelsene i selskapslovgivningen, bl.a. aksjelovens § 8-17. I allmenning som de siste tre regnskapsår har hatt mer enn 30 ansatte i gjennomsnitt kan to tredjedeler av de ansatte kreve å få velge ett styremedlem med varamedlem. I allmenninger med mer enn 50 ansatte i gjennomsnitt de siste tre regnskapsår kan flertallet av de ansatte kreve en tredjedel, og minst to av styreplassene. De ansattes representanter er gitt uttalerett i alle spørsmål som behandles i styret, og er gitt stemmerett i alle spørsmål som ikke gjelder bruksrettsforhold. Med bruksrettsforhold siktes her til spørsmål som i første rekke berører de eiendoms- og bruksberettigede, f.eks. tildeling avbruksrettsytelser, bortfall av bruksrett osv.

I allmenninger hvor industridelen er skilt ut som eget selskap vil de ansatte ha representasjonsrett etter vedkommende selskapslov, og bygdeallmenningslovens bestemmelser får ikke anvendelse for denne delen av virksomheten.

Hovedregelen om allmenningstyrets oppgaver og myndighet fremgår av lovens § 3-2. Første ledd slår fast at allmenningstyret representerer både eier- og bruksrettsinteressene, og at styret har til oppgave å forvalte allmenningen i samsvar med lovens bestemmelser, bruksreglene og skogbruksplanen. Dette gjelder uansett om allmenningen eies av samtlige bruksberettigede eller om det er en mindre del av de bruksberettigede som ikke også er eiere.

Første ledd angir videre det som skal være allmenningstyrets primære siktemål ved forvaltningen av allmenningen, nemlig å opprettholde allmenningen som en fellesressurs for de eiendoms- og bruksberettigede. I tillegg skal allmenningen forvaltes til beste for bosetting, naturmiljø og friluftsliv i det bygdelag allmenningen ligger til. Men som det fremgår av bestemmelsens ordlyd blir slike formål av mer sekundær karakter sammenlignet med hovedformålet. Av paragrafens annet ledd fremgår at allmenningstyret har myndighet til å avgjøre alle spørsmål i forbindelse med forvaltningen av allmenningen, herunder spørsmålet om bruksrett, så langt ikke annet er særskilt bestemt.

Allmenningstyret er i loven gitt vide fullmakter og et stort ansvar når det gjelder avgjørelser med hensyn til forvaltningen av allmenningen, og spørsmål som vedrører den enkelte bruksrett og tildeling av bruksrettsytelser. Enkelte unntak er nevnt ovenfor - årsmøtet er gitt en viss begrenset myndighet, og allmenningsbestyreren er gitt myndighet til å forestå skogens forstlige behandling og drift. For øvrig ligger altså all myndighet hos allmenningstyret.

Allmenningstyrets avgjørelser kan ikke påklages, hverken til departementet eller noe annet organ. Klage kan imidlertid fremmes over det manntallet som brukes ved valg av allmenningstyre, jf. pkt 5.4. nedenfor. Allmenningstyret behandler selv klager over manntallet.

Allmenningstyrene er ikke offentlige forvaltningsorganer og forvaltningslovens bestemmelser om klageadgang m.v. får ikke anvendelse. Bruksberettigede eller andre som berøres av allmenningstyrets avgjørelser er derfor henvist til å reise sak for de ordinære domstoler, eventuelt kreve skjønn etter bestemmelsene om dette i § 6-11.

3.2.2 Habilitet

Bygdeallmenningsloven har ikke egne bestemmelser om styremedlemmenes habilitet. Visse regler om dette må likevel kunne utledes av generelle habilitetsprinsipper.

Dersom et styremedlem kan sies å ha en særinteresse i en sak styret behandler vil styremedlemmet kunne anses inhabilt og må tre ut av styret under behandlingen. En slik særinteresse kan foreligge når styremedlemmet selv eller noen han står nær kan oppnå en fordel dersom beslutningen får et bestemt innhold. Tilsvarende vil gjelde der styremedlemmet kan antas å ha et anstrengt forhold til noen som en avgjørelse vil gjelde for.

Det må legges til grunn at vedkommende styremedlems særinteresse må være fremtredende, i den forstand at disse særinteressene må antas å virke bestemmende for vedkommendes vurderinger.

Nærstående personer kan for eksempel være ektefelle eller nære slektninger.

I mange saker vil de avgjørelsene allmenningsstyret tar gjelde alle eller en større gruppe av de bruksberettigede. Styret må kunne ta avgjørelser i slike saker selv om avgjørelsene også vil gjelde for styremedlemmene. Eksempel på dette kan være beiteordning etter lovens § 6-3.

Styremedlemmene må selv vurdere sin habilitet og eventuelt erklære seg inhabile. Andre fremmøtte styremedlemmer må kunne påpeke inhabilitetsspørsmålet, og eventuelt kreve avstemning om habiliteten. En senere konstatering av at et medlem var inhabilt, kan få betydning for avgjørelsens gyldighet om den skulle bli prøvd for retten.

3.2.3 De mest sentrale oppgavene

De mest sentrale oppgaver for allmenningsstyret er å:

- treffe avgjørelse om salg og bortfeste av grunn, jf. § 1-2,
- avgrense bruksrettens innhold, jf. § 2-2,
- føre bruksrettsregister og manntall, jf. §§ 2-5 og 4-8,
- treffe avgjørelse om bortfall av bruksrett, jf. § 2-6,
- treffe avgjørelse om begrensninger i bruksrettsutøvelsen, jf. § 2-8,
- ansette allmenningsbestyrer, jf. § 3-5,
- sørge for utarbeidelse av skogbruksplan, jf. § 3-6,
- utarbeide bruksregler, jf. § 3-7,
- føre regnskap for allmenningens økonomiske virksomhet, jf. § 3-10,
- benytte eventuelt overskudd, dvs. det overskudd som fremkommer etter at de ordinære bruksrettsytelser er tildelt, etter retningslinjene i § 3-12,
- innkalle og lede årsmøtet, jf. § 3-13,
- forvalte bruksretten og fordele bruksrettsytelser etter bestemmelsene i lovens kapittel 5 til 8.

Videre ligger det til allmenningsstyret å forhandle frem en avtale om sammenslåing av allmenningen med en annen allmenning der forholdene ligger til rette for dette, jf. § 1-5.

Det er også opp til allmenningsstyret å ta stilling til om ervervet eiendom skal innlemmes i allmenningen, jf. § 1-6.

3.2.4 Allmenningsbestyrer (bygdeallmenningsloven § 3-5)

Lovens utgangspunkt er at det skal være en fast ansatt og skogbruksutdannet allmenningsbestyrer i hver bygdeallmenning, jf. § 3-5. Departementet kan likevel etter forslag fra allmenningsstyret bestemme at dette ikke er nødvendig. Utviklingen i mange allmenninger de siste årene med økende aktivitet på andre forretningsområder enn salg og foredling av tømmer (eiendomsutvikling, ulike former for turist- og annen næringsutvikling m.v.) har ført til at mange bygdeallmenningsstyret anser annen kompetanse enn den skogfaglige som viktigere hos sin bestyrer. I tilfeller hvor styret i en bygdeallmenning velger å ansette bestyrer med annen kompetanse enn den skogfaglige, skal departementet forelegges saken inkludert en plan for hvordan den skogfaglige kompetansen i bygdeallmenningen skal ivaretas.

Allmenningsbestyreren skal ansettes av allmenningsstyret. Ansettelse og eventuell oppsigelse av bestyrer skal ikke godkjennes av departementet.

Allmenningsbestyreren er allmenningens daglige leder. Eventuell uenighet mellom allmenningsbestyreren og allmenningsstyret, om arbeids- og ansvarsfordeling og om skogfaglige forhold forutsettes det blir løst internt. Slike spørsmål kan ikke forelegges departementet for avgjørelse.

Allmenningsbestyreren skal være styrets sekretær og har både rett og plikt til delta på møtene. Han har videre rett til å uttale seg i alle saker som behandles. Når styret behandler saker som gjelder bestyrerens egne tjenesteforhold kan styret likevel bestemme at bestyreren ikke skal være til stede.

Loven bestemmer at allmenningsstyret skal utarbeide instruks for stillingen.

3.2.5 Skogbruksplan (bygdeallmenningsloven § 3-6)

Lovens § 3-6 bestemmer at det til enhver tid skal være en skogbruksplan for drift og skjøtsel av skogen i allmenningen. Allmenningsstyret og allmenningsbestyreren har sammen ansvaret for at skogbruksplan blir utarbeidet. Departementets godkjennelse er ikke nødvendig, men departementet er gitt hjemmel til å fastsette en frist for når skogbruksplan skal foreligge og til å sørge for utarbeidelse av slik plan for allmenningens regning hvis fristen ikke overholdes. For at departementet skal være i stand til å ivareta denne kontrollfunksjonen bør det fremgå av årsmelding fra den enkelte allmenning om a) det er utarbeidet skogbruksplan for bygdeallmenningen og b) for hvilken periode planen gjelder.

Planen skal inneholde de nødvendige opplysninger om skogen og en plan for avvirkninger og investeringer. Det stilles ikke krav om at det utarbeides ett samlet plandokument ettersom det kan være aktuelt å la plangrunnlaget omfatte en ressursregistrering med relativt lang varighet, og en mer kortsiktig rullerende plan for avvirkning og investeringer. Kravet om nødvendige opplysninger om skogen innebærer at det må utarbeides et bestandsinndelt kart over de produktive skogområdene, og gis opplysninger om det enkelte bestand og hele skogen.

Nødvendige bestandsopplysninger vil normalt være areal, hogstklasse, bonitet, stående kubikkmasse, alder, treslag, tetthet og tiltaksbehov. Hensynet til friluftsliv og naturmiljø skal være innarbeidet i forslagene til behandling av det enkelte bestand. I vernskog og område med særlig miljøverdi må behandlingsforslagene tilpasses reglene i lov om skogbruk (skogbrukslova) av 27. mai 2005 nr. 31 kapittel 3. Eiendomsopplysningene vil omfatte areal- og volumoppgaver som viser fordeling på boniteter, hogstklasser og treslag. I tillegg må skogens tilvekst, produksjonsevne og balansekvantum beregnes.

3.2.6 Bruksregler (bygdeallmenningsloven §§ 3-7, 3-8, 3-9)

Lovens § 3-7 bestemmer at det skal fastsettes bruksregler for forvaltning og bruk av allmenningen. Bruksreglene skal ikke stride mot bestemmelsene i loven, og vil være bindende for allmenningsstyret og de eiendoms- og bruksberettigede når de er godkjent av departementet, jf. § 3-8 første ledd.

Nærmere bestemmelser om bruksreglenes innhold er gitt i § 3-7 bokstav a til n. Paragrafen er utformet slik at bruksreglene skal ha bestemmelser om de spørsmål som er nevnt under bokstav a til d. De spørsmål som omhandles under bokstav e til n kan det gis bestemmelser om dersom dette er ønskelig. Det gis m.a.o. et stort spillerom for tilpassning av bruksreglene til forholdene i den enkelte allmenning. Bruksreglene skal utarbeides av allmenningsstyret og skal godkjennes av departementet, jf. § 3-8. Godkjente bruksregler er som nevnt bindende og skal legges til grunn for forvaltning og administrasjon av allmenningen, ved siden av bestemmelsene i loven og eventuelle forskrifter som kommer til.

Allmenningsstyrets utkast til bruksregler skal legges ut til gjennomsyn for de eiendoms- og bruksberettigede, før bruksreglene sendes departementet for godkjennelse. De uttalelser som måtte komme inn skal sendes departementet sammen med utkastet til bruksregler. Dersom departementet nekter å godkjenne bruksreglene går de omstridte bestemmelser ut, med mindre allmenningsstyret går med på å endre dem i tråd med departementets forslag. For å sikre at allmenningene har bruksregler som omhandler de spørsmål som er nevnt i § 3-7 bokstav a til d er departementet gitt hjemmel til å endre eller fastsette slike regler av eget tiltak.

Allmenningsstyret plikter å kunngjøre godkjente bruksregler for de eiendoms- og bruksberettigede på betryggende måte, jf. § 3-9. Bruksreglene trer i kraft fire uker etter kunngjøringen. Allmenningsstyret har videre plikt til å sørge for at bruksreglene gjennomgås og eventuelt revideres minst hvert 20. år.

3.2.7 Årsmøtet (bygdeallmenningsloven §§ 3-13, 3-14)

Nærmere bestemmelser om årsmøtets sammenkalling, oppgaver og myndighet er gitt i lovens §§ 3-13 og 3-14. Årsmøtet skal holdes av de eiendoms- og bruksberettigede hvert år, innen utgangen av april måned. Det skal gis tre ukers varsel og innkalling skal skje på den måten som har vært vanlig i distriktet. Utleggelsen av årsmøtedokumentene skal kunngjøres på betryggende måte. f.eks. ved utleggelse på allmenningens kontor og om nødvendig ett eller flere andre steder hvor dokumentene lett kan nås.

Senest samtidig med at dokumentene legges ut til gjennomsyn skal de sendes departementet som har rett til å la seg representere på møtet, uten stemmerett.

I § 3-14 nr. 1 til 6 er årsmøtets oppgaver listet opp. Egentlig beslutningsmyndighet har årsmøtet kun når det gjelder valg av allmenningsstyre og valgkomité, fastsettelse av godtgjørelse til styrets medlemmer, oppnevning av revisorer og fastsettelse av godtgjørelse til disse. Uttalelser fra årsmøtet er av veiledende karakter og binder ikke allmenningsstyret. Er årsmøtet kritisk til allmenningsstyrets forvaltning av allmenningen, avgjørelser i bruksrettsspørsmål e.l., kan utskifting av styret bare skje gjennom ordinært valg annet hvert år. Styret kan f.eks. ikke kastes ved at det stilles mistillitsforslag på årsmøtet.

3.2.8 Allmenningenes salg, bortfeste og kjøp av eiendom (bygdeallmenningsloven §§ 1-2, 1-6)

Som ledd i en forsvarlig forvaltning av allmenningen kan styret selge, bortfeste og kjøpe eiendom innenfor de grenser loven setter.

Bygdeallmenningsloven § 1-2 regulerer adgangen til salg og bortfeste av deler av bygdeallmenning. Lovens hovedregel er at allmenningsgrunn ikke kan selges. Regelen er ikke uten unntak, jf. at salg eller bortfeste av parseller av bygdeallmenning kan skje i de tilfeller paragrafen selv nevner i andre ledd bokstavene a til d (bl.a. til oppdyrking, til formål som står i forbindelse med driften av allmenningen, til fremme av allmenntilretteleggende tiltak i bygdelaget eller til bolig og fritidsformål). For tomter til boliger og fritidshus gjelder at disse som hovedregel bare kan festes bort og bare i særlige tilfeller selges.

Allmenningen kan også erverve eiendom. Ervervet eiendom kan innlemmes i bygdeallmenningen etter § 1-6. Hvis den innlemmes går den inn i allmenningen og er undergitt bygdeallmenningslovens bestemmelser fullt ut. Erverv og innlemmelse eiendom kan for eksempel tjene som kompensasjon for allmenningsgrunn som er solgt. Dersom ervervet grunn ikke innlemmes forvaltes eiendommen som resten av allmenningen, men øvrige regler gjelder ikke. For eksempel kan den ervervede eiendommen da selges også utenom tilfellene i § 1-2.

3.2.9 Prosessuelle og ansvarsmessige spørsmål i bygdeallmenninger (bygdeallmenningsloven §§ 1-7, 1-8, 3-1, 3-2)

Ansvar for forvaltningen av en bygdeallmenning ligger til allmenningsstyret, jf. bygdeallmenningslovens § 3-1 og fremstillingen foran under pkt 3.2.1. Allmenningsstyret representerer både eierinteressene og bruksrettinteressene, og har myndighet til å avgjøre alle spørsmål i forbindelse med allmenningens forvaltning og drift, jf. bygdeallmenningslovens § 3-2.

Mange bygdeallmenninger driver næringsvirksomhet, for eksempel sagbruk og byggvareforretninger. Næringsvirksomheten kan være organisert i form av aksjeselskap, eller den kan skje i eget navn eller sammen med andre. Også kommandittselskapsformen har vært benyttet.

Bygdeallmenningsgrunn kan i utgangspunktet ikke pantsettes, jf. bygdeallmenningslovens § 1-3. Unntak er gjort for tomt til sagbruk og andre faste anlegg som allmenningen eier eller er medeier i. Ved pantsettelsen kan det medtas en passende tomt.

Loven har ikke nærmere regulering av allmenningens eller de bruksberettigedes stilling i forhold til pengekrav eller søksmål rettet mot allmenningen. Særlige regler om utlegg og konkurs ved betalingsproblemer m.v. er ikke gitt i bygdeallmenningsloven.

Når det gjelder tvister eller krav mot allmenningen, vil hovedregelen være at kravet, eller et eventuelt søksmål, må rettes mot allmenningsstyret. Krav eller søksmål skal ikke rettes mot de enkelte bruksberettigede. Tilsvarende er det allmenningsstyret som på vegne av allmenningen må vurdere om krav eller søksmål skal rettes mot noen utenforstående, for eksempel mot noen allmenningsstyret står i et avtaleforhold til, eller mot noen som har påført allmenningen erstatningsbetingende skade. Unntak fra disse utgangspunktene kan tenkes, for eksempel der en tvist springer ut av en avtale en bruksberettiget har inngått om arbeider på et seterhus han eier, eller der en bruksberettiget blir påført skade på noe han eier (for eksempel et seterhus) av tredjemann, eller en bruksberettiget påfører tredjemann skade osv. Ved grensetvist som gjelder bygdeallmenningen er allmenningsstyret part, enten som saksøker eller som saksøkt. Hvordan partsforholdet vil være i en bestemt sak som involverer allmenningen og/eller de bruksberettigede, må ut over dette bedømmes konkret.

De bruksberettigede er ikke avskåret fra å reise sak mot allmenningsstyret. Et praktisk eksempel er søksmål rettet mot en avgjørelse styret har fattet om at bruksrett i allmenningen bortfalt etter bygdeallmenningslovens § 2-6.

Dersom allmenningen blir idømt en pengemessig forpliktelse, er utgangspunktet at beløpet må belastes allmenningsskassen. Er det ikke tilstrekkelige midler i allmenningsskassen vil kreditorene i en viss utstrekning kunne søke dekning i de verdier som tilhører allmenningen. Kravet skal ikke rettes mot de enkelte bruksberettigede.

Regler om utlegg fremgår av tvangsfullbyrdelsesloven kapittel 7, jf. dekningsloven § 2-2. Utlegg vil kunne tas i ethvert formuesgode som tilhører skyldneren på beslagstiden, og som kan selges, utleies eller på annen måte omgjøres i penger. Dette vil bl.a. kunne gjelde midlene i allmenningsskassen og festeavgifter som er forfalt. Utlegg vil ikke kunne tas i inntekter som vil oppstå i fremtiden, for eksempel ved inngåelse av nye festekontrakter, eller ved fremtidige hogster, eller fremtidige inntekter av jakt og fiske. Det kan ikke tas utlegg i selve allmenningsgrunnen ettersom denne ikke kan selges, jf. bygdeallmenningslovens § 1-2.

Dersom krav mot allmenningen ikke innfris, vil allmenningen kunne slås konkurs. Hvorvidt bygdeallmenninger kan slås konkurs eller ikke, var tidligere noe omdiskutert, men spørsmålet ble avklart ved åpning av konkursen i Brøttum allmenning i 2008.

En eventuell konkurs vil omfatte de verdier som kan omgjøres i penger, jf. dekningsloven § 2-2. Dette vil i første rekke gjelde midlene i allmenningsskassen. For øvrig må legges til grunn at konkursboet ikke vil kunne råde over de verdier som ikke omfattes av beslagsretten. Selve allmenningsgrunnen kan som nevnt ikke selges og vil være unntatt beslagsretten. Allmenningsstyret vil fortsatt være virksomt og vil ha rådighet over det som ikke omfattes av

beslagsretten, for eksempel myndigheten til bestemme om det skal selges eller festes bort tomter. Allmenningsstyret vil kunne ta slike beslutninger for å skaffe inntekter til å betale kreditorene, så lenge man holder seg innenfor de generelle reglene om styrets myndighet, herunder reglene om salg og bortfeste av grunn i bygdeallmenningslovens § 1-2.

Nærmere regler om forkynnelse (for eksempel av en stevning) overfor bruksberettigede er gitt i bygdeallmenningslovens § 1-7. Forkynnelse for et større eller et ubestemt antall bruksberettigede kan foretas ved kunngjøring i Norsk Lysingsblad uten at de enkelte bruksberettigede navngis. I tillegg skal kunngjøring foretas lokalt. I bygdeallmenningslovens § 1-8 er det gitt regler om at stevning som gjelder et større eller ubestemt antall bruksberettigede kan lyde på de bruksberettigede i allmenningen uten angivelse av navn. Reglene i §§ 1-7 og 1-8 innebærer at en dom blir bindende for den aktuelle kretsen av bruksberettigede selv om en eller flere av dem ikke har vært oppmerksomme på kunngjøringen, og derfor ikke fått fremføre sine synspunkter under rettssaken.

3.2.10 Sammenslåing av allmenninger, eller etablering av fellesstyre (bygdeallmenningsloven §§ 1-5, 3-4)

Bygdeallmenningsloven § 1-5 åpner for at flere bygdeallmenninger kan slås sammen til én. Sammenslåing antas mest hensiktsmessig for allmenninger som tidligere er delt, eller som grenser til hverandre og hvor kretsen av bruksberettigede delvis er den samme. Sammenslåing vil i slike tilfelle kunne gi en administrativ forenkling og bedre samordning. Skogsdrift vil også kunne foregå mer rasjonelt i større enheter.

Spørsmålet om sammenslåing avgjøres av de bruksberettigede, ved avstemning. For at sammenslåingen skal kunne gjennomføres, kreves det to tredjedels flertall av de avgitte stemmer i hver av de allmenningene det gjelder. Bestemmelsene i § 4-1 (alminnelige regler om stemmerett) og § 4-2 (om stemmerettens innhold, stemmegivning og fullmakt til å avgis stemme) gjelder tilsvarende ved avstemning om sammenslåing.

Før avstemningen må allmenningsstyrene ha gjort en del forarbeide. Det må foreligge en avtale mellom allmenningene om de viktigste spørsmålene i forbindelse med sammenslåingen. Videre skal det foreligge et utkast til bruksregler for den sammenslåtte allmenningen. Utkastet må være godkjent av departementet. Avtalen og utkastet til bruksregler må være gjort kjent for de bruksberettigede senest fire uker før avstemningen holdes.

Forutsetninger for en vellykket sammenslåingsprosess vil for øvrig være forsvarlig utredning av konsekvensene for de involverte allmenningene og de bruksberettigede, samt åpenhet overfor de bruksberettigede om de fordeler og eventuelle ulemper som allmenningsstyrene ser ved sammenslåingen. Utdeling av skriftlig informasjon og avholdelse av informasjonsmøter vil være nyttige tiltak fra styrenes side. Et godt beslutningsgrunnlag er viktig, ikke minst fordi sammenslåingen ikke kan reverseres. Loven hjemler nemlig ikke deling av bygdeallmenninger.

Loven har ikke detaljerte regler om hvordan sammenslåingen skal gjøres rent praktisk. Departementet vil understreke at det i tilknytning til en eventuell sammenslåing vil oppstå en del spesielle rettslige og avgiftsrelaterte spørsmål (bl.a. i forhold til dokumentavgiften). Det

anbefales derfor at allmenningene knytter til seg juridisk og økonomisk ekspertise i en slik prosess.

Et alternativ til sammenslåing kan være etablering av fellesstyre for administrasjon av felles bruk i bygdeallmenninger ”som naturlig hører sammen eller som tidligere har vært én allmenning, og hvor det i forbindelse med delingen eller på annen måte er opprettholdt fellesbruk uavhengig av de nye allmenningsgrenser”, jf. bygdeallmenningsloven § 3-4. Beslutning om fellesstyre tas av de allmenningsstyrer som spørsmålet berører. Ordningen forutsetter tilslutning fra alle de allmenninger som inngår i det felles bruksområdet. Ordningen opphører hvis ett av allmenningsstyrene beslutter å tre ut. Det er ikke lovfestet noe krav om avstemning blant de bruksberettigede, men departementet anbefaler at det også forut for etablering av slik ordning er åpenhet og god informasjonstilgang for de bruksberettigede i de respektive allmenninger.

3.3 De enkelte bruksrettene (bygdeallmenningsloven kapittel 5, 6, 7, 8)

De bruksretter som reguleres i loven er retten til trevirke (virkesretten)(kapittel 5), retten til seter og beite (kapittel 6), retten til jakt og fangst (kapittel 7) og retten til fiske (kapittel 8).

3.3.1 Virkesretten (bygdeallmenningsloven kapittel 5)

Virkesretten omhandles i lovens kapittel 5. I henhold til § 5-1 har eiendom med tilliggende bruksrett i bygdeallmenning rett til trevirke til dekning av eiendommens jordbruksmessige behov. Virkesretten omfatter virke til oppføring og vedlikehold av våningshus og driftbygninger, og til gjerder og hesjer m.v. Når det gjelder innholdet i begrepet ”jordbruksmessig behov” vises det til det som er sagt ovenfor i punkt 3.1.2 om lovens § 2-2.

I de allmenninger der den bruksberettigede selv kan drive ut virke (enkeltmannsdrift) kan avvirkingen bare foretas etter tildeling fra allmenningsstyret og utvisning av allmenningsbestyreren (§ 5-2). I de aller fleste bygdeallmenninger drives virket ut for allmenningens regning (fellesdrift), og de bruksberettigede gis adgang til å kjøpe virke med et prisavslag tilsvarende rotverdien (virkesrabatt). Dette fordi bruksrett til trevirke i utgangspunktet gir den bruksberettigede rett til gratis tømmer på rot. Det den bruksberettigede da skal betale for ved fellesdrift er de omkostninger allmenningen har ved å drive ut og eventuelt videreforedle virket.

I allmenninger der det utøves enkeltmannsdrift kan de bruksberettigede pålegges å betale avgift i forhold til tildelt kvantum (§ 5-3). Avgiften skal dekke innbetaling til skogfond etter skogbruksloven, og i tillegg allmenningsstyrets utgifter i forbindelse med utvisningen. Utgifter til nødvendig skogkultur kan også dekkes ved denne avgiften, så langt skogfondsmidlene og offentlige tilskudd ikke er tilstrekkelige. Videre kan en tilleggsavgift pålegges til andre nødvendige investeringer. Også tilleggsavgiften skal stå i forhold til tildelt kvantum virke. Dersom det er ønskelig å endre driftsform kan dette gjøres etter de nærmere bestemmelser i § 5-4. Beslutning om endring av driftsform som utøves ved lovens ikrafttredelse skal godkjennes av departementet.

I § 5-6 slås fast at tildelt virke skal behandles forsvarlig, og benyttes innen rimelig tid, ut fra en konkret vurdering. Videre plikter de bruksberettigede å anvende virket til det formål som er forutsatt ved tildelingen. Virket kan ikke anvendes til andre formål eller selges uten etter samtykke fra allmeningsstyret. Selges bygninger det er benyttet bruksrettsvirke til, eller som det er gitt tilskudd til etter § 5-5, skal allmeningsstyret underrettes. Unntak fra dette gjelder når bygningen selges sammen med den bruksberettigede eiendom, eller del av denne, eller det er gått 25 år eller mer mellom mottagelsen av virket og salget.

Ved overtredelse av bestemmelsene om plikt til å hogge kun etter tildeling og utvisning, og bestemmelsene om behandlingen av tildelt virke, kan tildelingen omgjøres og virket kreves tilbake eller tilskudd refundert, jf. § 5-7. Ved salg av virke eller andre sterkt kritikkverdige forhold, kan allmeningsstyret nekte ny tildeling i inntil 5 år.

I tilfelle brann eller annen skade skal det i utgangspunktet ikke gis utvisning, virkesrabatt eller tilskudd dersom bygningene har vært fullverdiforsikret, jf. § 5-8. Har bygningene vært forsikret etter en lavere verdi gjelder det samme for den del av gjenoppføring eller utbedring som dekkes av forsikringssummen. I bruksreglene for allmenningen kan det imidlertid fastsettes nærmere regler for bruksrettsytelser ved gjenoppbygging eller utbedring etter brann eller annen skade.

For nedlagte seterhus og andre bygninger som ikke tjener noe aktuelt jordbruksmessig behov, kan virkesretten i utgangspunktet ikke nyttes. Allmeningsstyret kan likevel samtykke i at virkesretten utøves til vedlikehold når det er muligheter for at bygningene senere vil kunne tjene et jordbruksmessig behov eller når vernehensyn tilsier det, jf. § 5-9. Med vernehensyn siktes det særlig til de antikvariske verneinteresser som ofte knytter seg til eldre seter og gårdsbebyggelse.

Hvis det oppstår uenighet mellom allmeningsstyret og den bruksberettigede om bebyggelsen er verneverdig, bør allmeningsstyret avklare dette med kulturminnemyndighetene. Virkesretten omfatter også virke til oppføring og vedlikehold av føderådsbygninger. Det er imidlertid et vilkår at eiendommens jordbruksmessige behov tilsier slik bolig, jf. § 5-10. Dette må forstås slik at eiendommen må være av noen størrelse, uten at det lar seg gjøre å antyde noe bestemt areal. Det kan ikke kreves at gårdsdriften er eneste levevei for familien(e). I bruksreglene kan det fastsettes nærmere bestemmelser om størrelse og standard på de føderådsbygninger det gis ytelse til. Det kan imidlertid ikke settes faste arealgrenser for når virke til føderådsbygning kan kreves.

Dersom en eiendom har driftsbygninger som er innrettet på eller planlagt for vesentlig større produksjon enn eiendommens fôrgrunnlag gir forutsetninger for, kan virkesretten etter § 5-11 bare utøves for en forholdsmessig del av oppføring og vedlikehold, svarende til behovet ved jordbruksmessig drift på eiendommen.

3.3.2 Seter og beiterett. Dyrkingsjord (bygdeallmeningsloven kapittel 6)

Retten til seter og beite i bygdeallmenning omhandles i lovens kapittel 6. § 6-1 gir eiendom med tilliggende bruksrett rett til beite med så stor besetning som kan vinterføs på

eiendommen. Allmenningsstyret kan i henhold til paragrafens annet ledd samtykke i at det beites med større besetning, forutsatt at dette kan skje uten vesentlig skade for skogen eller for andre bruksberettigede.

I den grad det er beite i allmenningen som ikke utnyttes av de bruksberettigede, kan allmenningsstyret gi andre jordbrukere adgang til å gjøre bruk av dette (§ 6-2). De nærmere vilkår for slik beitebruk fastsettes i avtale mellom allmenningen og vedkommende jordbrukere. Også i slike tilfelle er det et vilkår at beitingen ikke er til vesentlig skade for skogen eller for noen bruksberettiget.

Nærmere bestemmelser om beitebruken fastsettes i henhold til § 6-3 i bruksreglene, jf. § 3-7 bokstav b, som sier at dette er noe bruksreglene skal inneholde bestemmelser om.

Beiteordning kan gå ut på inndeling av beitet i felt, fastsettelse av beitetider, begrensninger i antallet beitedyr av forskjellige slag innen de enkelte beitefelt og organisert tilsyn og sanking m.v. Bestemmelsens oppregning av hva beiteordningen kan gå ut på er ikke uttømmende.

Finner allmenningsstyret det nødvendig med tiltak for å unngå beiteskader, kan begrensninger i beiteadgangen også fastsettes etter § 2-8 som gir en generell hjemmel for bruksrettsbegrensninger.

Eiendom med tilliggende bruksrett i bygdeallmenning har også rett til å få utvist seter etter bestemmelsene i § 6-4, når seter er nødvendig for driften av eiendommen. Seter kan utvises til en bruksberettiget alene, eller til flere sammen. Hvorvidt det i det enkelte tilfelle vil være mest rasjonelt å utvise enkeltmannsseter, eller om flere skal henvises til å drive seter sammen, avgjøres av allmenningsstyret. Loven sier ikke at fellesseter skal prioriteres foran enkeltmannsseter, men allmenningsstyret forutsettes å prioritere de reelle bruksbehov.

Også for utvisning av seter gjelder at utvisningen må kunne skje uten skade for skogen. Utvisningen må heller ikke hindre hensiktsmessig inndeling og utnyttelse av beitet. Utvises seter til felles bruk for flere skal adgangen til å være med i prinsippet være åpen for alle (§ 6-5). Allmenningsstyret kan gjøre deltagelse i fellesseter betinget av at vedkommende eiendom oppgir seter den allerede har. Også jordbrukere uten bruksrett kan gis adgang til være med på anlegg av fellesseter, når det ikke skjer til fortrenghet for bruksberettigede. De nærmere vilkår fastsettes i avtale.

Utvist rett til seter vil falle bort etter bestemmelsene i § 6-6, dersom seterdrift ikke er kommet i gang innen fem år etter utvisningen. Den bruk som iverksettes skal være i overensstemmelse med de opplysninger som er gitt i søknaden, og de vilkår som fastsettes ved utvisning. I motsatt fall avbrytes ikke femårsfristen for bortfall. Når seterdrift er opptatt (iverksatt) i tråd med forutsetningene, vil eventuelt bortfall reguleres av bestemmelsene i § 6-7. Paragrafens bokstav a og c inneholder nokså selvsagte bortfallsgrunner; henholdsvis oppgivelse uten forbehold og bortfall av bruksrett for den eiendom seterretten ligger til. Etter bokstav b faller retten også bort når setra i et sammenhengende tidsrom av 20 år ikke har vært i bruk til å dekke det jordbruksmessige behov. Dette innebærer at bruk av setra til andre formål enn de jordbruksmessige ikke hindrer at 20-årsfristen løper. Det skal for ordens skyld understrekes at det ikke er selve seterretten som bortfaller, bare retten til ett konkret seterbol.

Den bruksberettigede vil kunne få utvist seter igjen senere, dersom vilkårene i § 6-4 er oppfylt. Vedkommende vil riktignok ikke ha krav på å få utvist seter på samme sted som tidligere.

Dersom rett til opptatt seter er falt bort etter § 6-7 bokstav a eller b, gir § 6-8 eieren av seterhuset rett til å ha dette stående som før, så lenge huset vedlikeholdes på forsvarlig måte. Det stilles som vilkår at huset fremdeles tilhører den bruksberettigede eiendommen, og at det opprettes festekontrakt med allmenningen. I allmenninger med et større antall fester bør det benyttes standardkontrakter.

Retten omfatter en passende tomt når dette ikke hindrer andre bruksberettigedes utnyttelse av setervollen. Hva som i det enkelte tilfelle er en passende tomt blir det opp til allmenningsstyret å avgjøre. Hvis andre bruksberettigede kan tenkes å nyttiggjøre seg setervollen kan allmenningsstyret begrense tomten til et punktfeste, eventuelt innta bestemmelser i kontrakten om at det ikke er adgang til å sette opp gjerde. Dersom tradisjonell seterdrift er uaktuell på setervollen kan f.eks. hensynet til bevaring av et variert kulturlandskap tilsi at en lar festet omfatte hele eller deler av setervollen. Allmenningsstyret må i slike tilfelle kunne stille som vilkår at festeren hindrer setervollen fra å gro igjen, eller sette andre betingelser som ivaretar de landskapsinteresser som knytter seg til seterområdet.

Senere utvidelse av bebyggelsen, salg eller bortleie av seterhuset kan bare finne sted med samtykke fra allmenningsstyret.

Ved salg av seterhus til fritidsformål skal det opprettes ny festekontrakt mellom allmenningsstyret og den nye eieren. Allmenningsstyret gis derved muligheten til å stille andre vilkår i festekontrakter overfor personer uten eiendom med bruksrett eller annen tilknytning til bygdelaget. Festekontrakten kan - og bør i de fleste tilfelle - begrenses til punktfeste, selv om den bruksberettigede (selgeren) festet et større tomteareal rundt bebyggelsen. Hensynet til kulturlandskapet kan imidlertid tilsi at det medtas en passende tomt også i slike tilfelle.

For øvrig gir loven partene stor grad av frihet til å fastsette vilkårene i festekontrakter. Nærmere regler om innholdet i kontraktene kan også gis i bruksreglene, jf. § 3-7 bokstav e. Videre kan det fastsettes regler om hvordan det skal forholdes med bygninger når utvist rett bortfaller etter § 6-6, eller når bruksrett bortfaller, jf. § 6-7 bokstav c. Allmenningsstyret vil i tilfelle være bundet av slike bestemmelser.

Selges seterhus til en annen bruksberettiget kan allmenningsstyret samtidig overføre retten til seteren til den nye eieren, under forutsetning av at vilkårene for rett til seter i § 6-4 er oppfylt, jf. § 6-9. Tilsvarende gjelder rett som er falt bort etter §§ 6-6 og 6-7, med mindre annet er bestemt i bruksreglene.

Ved bortfall av utvist rett etter § 6-6 kan allmenningsstyret pålegge eier av bygninger m.v. å overføre disse til annen eiendom som får seg overført retten til vedkommende seter.

Lovens § 6-10 slår fast at allmenningsstyret kan utvise egnede områder til oppdyrking eller kulturbeite, når dette kan skje uten skade for skogen eller andre bruksberettigede. Utvisning

av dyrkingsjord og kulturbeite er ikke noe de bruksberettigede uten videre har krav på i kraft av bruksretten, men er noe som det kan søkes om og hvor de nærmere vilkår fastsettes i avtale. Overføring av slik rett kan ikke skje uten tillatelse av allmeningsstyret.

Dersom noen bruksberettiget mener at vilkårene for en utvisning, en tillatelse eller en avtale/festekontrakt ikke er til stede, kan vedkommende kreve spørsmålet avgjort ved skjønn, jf. § 6-11. Skjønn kan således kreves vedr. allmeningsstyrets avgjørelser om beite med utvidet besetning (§ 6-1 annet ledd), tillatelse til at andre enn de bruksberettigede utnytter ledig beite (§ 6-2), utvisning av seter (§ 6-4 annet ledd), utvisning av dyrkingsjord eller kulturbeite (§ 6-10 første ledd) og bortfeste av tomt til seterhus (§ 6-8 første ledd annet punktum).

3.3.3 Jakt, fangst og fiske (bygdeallmeningsloven kapittel 7 og 8)

Retten til jakt, fangst og fiske i bygdeallmenning er omhandlet i lovens kapittel 7 og 8. Retten er i bygdeallmenningene knyttet til den «egentlige» bruksrett, dvs. at det bare er eierne av eiendommer med tilliggende bruksrett, samt visse andre personer med tilknytning til disse eiendommene, som kan utøve retten, jf. §§ 7-1 og 8-1. Dette er forskjellig fra statsallmenningene, hvor retten har mer karakter av å være ”allmannsrett”, jf. fjellovens §§ 23 og 28. Allmeningsstyret kan likevel bestemme at også andre personer skal gis adgang til jakt og fangst, og at det skal være alminnelig adgang til å fiske med krok i allmenningen.

Retten til jakt og fangst omfatter småvilt, jf. § 7-1. Retten til fiske omfatter i utgangspunktet fiske med krok uten faststående redskap, jf. § 8-2. Bestemmelsene gir allmeningsstyret adgang til å beslutte at allmenningen skal inngå i et felles viltområde (§ 7-3), og videre at det kan inngås driftsavtale med (§ 7-4) eller avtale om bortleie av jakten (§ 7-5) til organisasjon som har som formål å fremme jakt og viltpleie.

Driftsavtaler kan inngås for inntil fem år om gangen og bortleie kan skje for ett år om gangen. For bortleie gjelder at slik avtale ikke kan utelukke fra jakt en bruksberettiget som protesterer mot ordningen.

Allmeningsstyret kan også beslutte at allmenningen skal inngå i felles fiskeområde (§ 8-4), inngå driftsavtale (§ 8-5) og leie bort fiske i allmenningen (§ 8-6). Også for bortleie av fiske gjelder at bruksberettiget som protesterer mot dette ikke kan utelukkes fra å utøve retten.

Flere av bestemmelsene om jakt, fangst og fiske forutsetter at allmeningsstyret innhenter uttalelse fra de lokale vilt- eller fiskerinemnder. Dette gjelder §§ 7-5 om bortleie av jakt, 7-6 om bruksregler for forvaltningen av jakt og fangst, 8-5 om felles fiskeområde, 8-6 om bortleie av fiske og 8-7 om bruksregler for forvaltningen av fiske. Departementet gjør oppmerksom på at lov om viltet av 29. mai 1981 nr. 38 og laksefisk- og innlandsfiskeloven av 15. mai 1992 nr. 47 legger forvaltningen av vilt og fisk til «kommunen». Forespørsel om uttalelse etter nevnte bestemmelser i bygdeallmeningsloven kan derfor rettes til vedkommende kommune.

Enhver, også bruksberettiget, som vil drive jakt, fangst eller fiske i allmenningen plikter å løse jakt- eller fiskekort. Vederlaget fastsettes av allmeningsstyret og tilfaller allmeningskassen.

4. HOVEDINNHOLEDET I LOV OM SKOGSDRIFT M.V. I STATSALLMENNINGENE

Denne loven (i dette rundskrivnet omtalt som ”statsallmenningsloven”) inneholder bestemmelser om Statens skogforvaltnings (Statskog SF) og allmenningsstyrenes administrasjon av skogsdriften og virkesretten i statsallmenningene, herunder bestemmelser om innholdet i virkesretten. Loven skal gjelde ved siden av fjelloven, som har nærmere bestemmelser om administrasjon og utøvelse av de øvrige bruksretter i statsallmenningene; seter og beiterett, og retten til jakt, fangst og fiske.

Statens skogforvaltning (Statskog SF) er dels tillagt myndighet direkte i loven, og dels tildelt myndighet ved delegasjon av departementets myndighet etter loven, jf. delegasjonsforskrift av 22. desember 1992 nr. 1186. Etter samme delegasjonsforskrift § 2 andre ledd kan avgjørelser truffet av Statskog SF i medhold av delegert myndighet påklages til Statens landbruksforvaltning.

Statsallmenningsloven har 4 kapitler. Kapittel 1 inneholder bestemmelser om forvaltning og administrasjon. Kapittel 2 har bestemmelser om virkesretten, som i stor utstrekning er de samme som i bygdeallmenningsloven. Kapittel 3 har bestemmelser om valg av allmenningsstyre. Lovens kapittel 4 inneholder en del forskjellige bestemmelser, bl.a. om adgangen til å gjøre begrensninger i bruksrettsutøvelsen, om utarbeidelse av skogbruksplan og fordeling av fjellovinntektene.

4.1 Virkesrett i statsallmenning. Innhold. Bortfall av rett (statsallmenningsloven kapittel 2)

Bestemmelsene om virkesrett i statsallmenning er gitt i lovens kapittel 2. Bestemmelsene svarer innholdsmessig i stor utstrekning til bestemmelsene om bruksrett i bygdeallmenningslovens kapittel 2, og bestemmelsene om virkesrett i bygdeallmenningslovens kapittel 5. Dette innebærer at vilkårene for virkesrett, for virkesrettens innhold, for bruk og behandling av virket m.v. er de samme. Departementet finner det derfor ikke nødvendig å gå nærmere inn på disse spørsmålene her, men viser til det som er sagt foran om bygdeallmenningsloven i pkt 3.1.

Bortfall av virkesrett reguleres av lovens § 2-6. Vilkårene for bortfall er de samme som etter bygdeallmenningsloven. Det er imidlertid forskjeller mellom de to lovene når det gjelder behandlingen av spørsmålet om bortfall av virkesrett. Etter statsallmenningslovens § 2-21 skal spørsmålet avgjøres av allmenningsstyret og departementet (delegert til Statskog SF) i fellesskap. For endelig avgjørelse kreves det enighet mellom allmenningsstyret og departementet (delegert til Statskog SF), samt at eieren av vedkommende eiendom er underrettet om avgjørelsen. Oppnås ikke enighet kan både allmenningsstyret og departementet (delegert til Statskog SF) kreve avgjort ved dom om vilkårene foreligger.

Til forskjell fra de fleste bygdeallmenningene utøves virkesretten i statsallmenningene ved enkeltmannsdrift, etter tildeling fra allmenningsstyret og utvisning fra Statens skogforvaltning (Statskog SF). Loven åpner i § 2-9 for at fellesdrift eller annen driftsform innføres av departementet, såfremt de virkesberettigede gis adgang til kjøp av virke med et prisavslag

som tilsvarer rotverdien. Det er også et vilkår for endring av driftsformen at mer enn halvparten av de virkesberettigede ved avstemning slutter seg til det.

Også statsallmenningensloven åpner for fastsettelse av begrensninger i bruksrettene av hensyn til allmenningens yteevne, eller av hensyn til naturmiljø og friluftsliv, jf. § 4-1. Beslutningen om slike begrensninger tas av Statens skogforvaltning (Statskog SF), med samtykke fra allmenningsstyret og fjellstyret. Dersom instansene ikke kommer frem til enighet om dette spørsmålet skal det avgjøres av departementet (delegert til Statskog SF). Loven gir enhver bruksberettiget adgang til å påklage skogforvaltningens avgjørelse til departementet (delegert til Statens landbruksforvaltning). Bruksrettsbegrensninger skal kunngjøres på hensiktsmessig måte, og trer i kraft fire uker etter kunngjøringen hvis ikke et senere tidspunkt er angitt i kunngjøringen.

4.2 Forvaltning og administrasjon (statsallmenningensloven kapittel 1)

Mellom statsallmenningene og bygdeallmenningene er det grunnleggende forskjeller når det gjelder eierforhold, styringsorganer og kompetansefordeling. I bygdeallmenningene er det bare ett styringsorgan, allmenningsstyret, som velges av de eiendoms- og bruksberettigede. I statsallmenningene er forvaltning og administrasjon mer oppdelt. Dette har sammenheng med at staten, ved Statskog SF, er grunneier, mens det er to styringsorganer for bruksrettene; allmenningsstyret for virkesretten og fjellstyret for seter- og beiteretten og jakt og fiske.

Allmenningsstyret velges av og blant de virkesberettigede, og har den myndighet som statsallmenningensloven tillegger det. Fjellstyret velges av kommunestyret og har den myndighet og de oppgaver det er tillagt i fjelloven. I tillegg er Statens skogforvaltning (Statskog SF) tillagt en rekke oppgaver i loven. Ut over dette har staten som grunneier (Statskog SF) den rådighet over statsallmenningene som kan utøves uten å komme i konflikt med bruksrettene. De sentrale bestemmelsene om forvaltning og administrasjon er gitt i lovens kapittel 1. Kapitlet har bestemmelser om Statens skogforvaltnings (Statskog SFs) rolle, om allmenningsstyrets sammensetning, myndighet og oppgaver, om allmenningsskasse, allmenningssfond og regnskap og om årsmøtet og dets saker og myndighet.

4.2.1 Statens skogforvaltning (statsallmenningensloven §§ 1-1, 1-3, 1-4)

I henhold til lovens § 1-1 forvaltes skogsdriften i statsallmenningene av Statens skogforvaltning i samråd med allmenningsstyret, jf. § 1-3, og etter de retningslinjer som fastsettes av departementet. Med Statens skogforvaltning menes her Statskog SF.

Statens skogforvaltnings (Statskog SFs) oppgaver i statsallmenningene knytter seg først og fremst til gjennomføring av drifter og anlegg, salg av virke, skogkultur og skogpleie, blinking og fordeling av bruksrettsvirke, faglig rådgivning overfor allmenningsstyrene og de bruksberettigede m.v. Skogforvaltningen skal også føre regnskap for allmenningssfondet, jf. § 1-4. For øvrig er skogforvaltningen tillagt oppgaver i forbindelse med utarbeidelsen av bruksregler, fastsettelsen av bruksrettsbegrensninger og utarbeidelse av skogbruksplan.

4.2.2 Allmenningsstyrets sammensetning, oppgaver og myndighet (statsallmenningsloven §§ 1-2, 1-3 og kapittel 2)

Lovens § 1-2 slår fast at det i statsallmenninger med virkesrett knyttet til jordbrukseiendommer skal være et allmenningsstyre, med mindre departementet (delegert til Statskog SF) på anmodning fra et flertall av de virkesberettigede har bestemt noe annet.

Allmenningsstyret skal bestå av fra 3 til 7 medlemmer. Antallet skal fastsettes i bruksreglene jf. § 2-17 bokstav b. Allmenningsstyret er beslutningsdyktig når flertallet av medlemmene møter, men styret med 3 medlemmer er bare beslutningsdyktig når alle møter. Ved likt stemmetall gjør lederens stemme utslaget. Allmenningsstyret har plikt til å føre møtebok for styrets forhandlinger. Møteboken skal oppbevares på betryggende måte. Dette gjelder også eldre møtebøker.

Hovedreglene om allmenningsstyrets oppgaver og myndighet er gitt i § 1-3.

Allmenningsstyret representerer de virkesberettigede i allmenningen, og har til oppgave å ivareta deres felles interesser i forhold til virkesretten. Allmenningsstyret skal avgi uttalelse i spørsmål som skal forelegges det etter statsallmenningsloven eller annet lovverk (se f.eks. fjellovens §§ 12 og 13), eller som forelegges det av departementet eller skogforvaltningen. Styret har videre rett til å uttale seg i alle spørsmål av betydning for virkesretten. Departementet eller Statens skogforvaltning (Statskog SF) kan derfor ikke foreta disposisjoner av betydning for virkesretten uten at allmenningsstyret er gitt anledning til å uttale seg.

I § 1-3 tredje ledd er allmenningsstyrets beslutningsmyndighet nærmere avgrenset.

Allmenningsstyret har, innen rammen av lov og bruksregler, alminnelig myndighet til å avgjøre spørsmål på vegne av de virkesberettigede med bindende virkning for disse. Spørsmål allmenningsstyret kan avgjøre er bruken av allmenningskassens midler (§ 1-4), tildeling av virke (§ 2-7), fastsettelse av avgifter etter § 2-8 og omgjøring av tildelinger og krav om at virke leveres tilbake etter § 2-11. Sammen med Statens skogforvaltning (Statskog SF) skal allmenningsstyret bl.a. utarbeide bruksregler (§§ 2-17 og 2-18). Allmenningsstyret skal videre sammen med departementet (delegert til Statskog SF) avgjøre spørsmålet om tilståelse eller bortfall av bruksrett, jf. § 2-21.

Avgjørelser allmenningsstyret tar kan ikke påklages, hverken til departementet eller noe annet organ, jf. § 1-3 siste ledd. Klage kan imidlertid fremmes over det manntallet som brukes ved valg av allmenningsstyre, jf. pkt 5.4. nedenfor. Allmenningsstyret behandler selv klager over manntallet.

Allmenningsstyrene i statsallmenningene er ikke offentlige organer, og forvaltningslovens bestemmelser om klageadgang m.v. får ikke anvendelse. En virkesberettiget som er uenig i styrets avgjørelser må derfor reise sak for de ordinære domstoler. Avgjørelser allmenningsstyret tar sammen med departementet (delegert til Statskog SF) om tilståelse eller bortfall av virkesrett kan heller ikke påklages, jf. § 2-21 første ledd siste setning.

4.2.3 Skogbruksplan (statsallmenningsloven § 4-3)

Også for statsallmenningene er det krav om at det til en hver tid skal foreligge en skogbruksplan, jf. § 4-3. Kravet til innholdet i planen er det samme som i bygdeallmenningslovens § 3-6. Det vises derfor til det som er sagt foran under pkt. 3.2.5 om dette. Statens skogforvaltning (Statskog SF) er ansvarlig for at skogbruksplan utarbeides, og at dette skjer i samråd med allmenningsstyret og fjellstyret.

4.2.4 Bruksregler (statsallmenningsloven §§ 2-17, 2-18, 2-19)

Lovens §§ 2-17, 2-18 og 2-19 har nærmere bestemmelser om hva bruksreglene skal inneholde, hvordan de skal utarbeides og om forholdet mellom bruksregler og vedtekter etter fjelloven.

Bestemmelsene i § 2-17 om bruksreglens innhold er utformet på samme måte som i bygdeallmenningsloven, men begrenser seg til forhold knyttet til virkesretten. Første ledd bokstavene a til e sier hva bruksreglene skal ha bestemmelser om, annet ledd bokstavene f til n sier hva bruksreglene i tillegg kan inneholde av bestemmelser. Oppregningen er ikke uttømmende, jf. at det etter bokstav n også kan gis bestemmelser om andre forhold det anses hensiktsmessig å regulere i bruksreglene.

Bruksreglene skal utarbeides av allmenningsstyret og Statens skogforvaltning (Statskog SF) i fellesskap, og skal godkjennes av departementet (delegert til Statskog SF). Godkjente bruksregler er bindende, og skal legges til grunn for forvaltning og administrasjon av allmenningen og utøvelse av virkesretten ved siden av lovens bestemmelser. Før bruksreglene sendes departementet (delegert til Statskog SF) skal de legges ut til gjennomsyn for de virkesberettigede i fire uker. Eventuelle uttalelser som kommer inn skal sendes departementet (delegert til Statskog SF) sammen med bruksregelutkastet.

Nektes godkjennelse går de omstridte bestemmelser ut av bruksreglene med mindre allmenningstyret går med på å endre dem i tråd med departementets (delegert til Statskog SF) forslag. For å sikre at bruksreglene får bestemmelser om forhold nevnt i § 2-17 bokstav a til e kan departementet (Statskog SF) foreta nødvendige endringer i utkastet.

Allmenningsstyret og Statens skogforvaltning (Statskog SF) skal sørge for at bruksreglene ikke kommer i strid med vedtekter etter fjelloven § 14. Lovens § 2-19 foreskriver at spørsmål som berører forholdet til slike vedtekter, eller som ellers har betydning for de rettigheter som utøves etter fjelloven, skal avklares med fjellstyret. Er det uenighet mellom instansene om et spørsmål skal reguleres av vedtekter eller bruksregler må dette avgjøres av departementet (delegert til Statskog SF).

4.2.5 Årsmøtet (statsallmenningsloven §§ 1-5, 1-6)

Bestemmelser om årsmøtet og dets saker og myndighet er gitt i lovens §§ 1-5 og 1-6. Utgangspunktet er at årsmøtet skal holdes hvert år innen utgangen av april måned, men det kan bestemmes i bruksreglene at årsmøtet bare holdes hvert annet år i forbindelse med valg av allmenningsstyre. Loven foreskriver at møtet skal kunngjøres på betryggende måte med minst tre ukers varsel. Senest tre uker før årsmøtet skal allmenningsstyrets årsmelding, regnskap,

sakliste, og annet hvert år valgkomiteens forslag til styremedlemmer og varamedlemmer, legges ut til gjennomsyn. Også utleggelsen skal kunngjøres, og det vil være hensiktsmessig at dette skjer sammen med kunngjøringen av selve årsmøtet. Årsmøtedokumentene skal legges ut på betryggende måte ved utleggelse ett eller flere steder hvor dokumentene lett kan nås. Departementet (delegert til Statskog SF) har rett til å være representert på årsmøtet, men har ikke stemmerett.

Årsmøtets oppgaver og myndighet er omhandlet i § 1-6. Årsmøtet har beslutningsmyndighet bare når det gjelder valg av allmenningsstyre og fastsettelse av godtgjørelse for styrets medlemmer, samt spørsmålet om revisjon av allmenningskassens midler. Uttalelser fra årsmøtet er ellers kun av veiledende karakter og binder ikke allmenningsstyret. Utskiftninger i styret kan bare skje gjennom ordinært valg, og ikke f.eks. gjennom mistillitsforslag på årsmøtet.

5. VALG AV ALLMENNINGSSTYRE I BYGDEALLMENNINGER OG STATSALLMENNINGER

5.1 Innledning

Valgbestemmelsene i bygdeallmenningsloven og statsallmenningsloven er nesten identiske, og behandles derfor under ett i dette rundskrivet. Den eneste forskjellen er at det i statsallmenningsloven er åpnet for at også virkesrett begrenset til spesielle behov kan gi stemmerett når dette bestemmes av departementet (delegert til Statskog SF).

Allmenningsstyret velges på årsmøtet og valget skal holdes som flertallsvalg. Valget tilrettelegges og ledes av en valgkomité som velges av årsmøtet. For valg av valgkomité gjelder stort sett de samme regler som for valg av allmenningsstyre.

5.2 Tidspunktet for avviklingen av valget. Antall som skal velges. Funksjonstid

5.2.1 Tidspunkt for valget (bygdeallmenningsloven §§ 3-13, 3-14, 4-5, statsallmenningsloven §§ 1-5, 1-6, 3-5)

Valget skal avholdes annet hvert år, under årsmøtet, jf. bygdeallmenningsloven § 4-5 og statsallmenningsloven § 3-5.

Valget bør avholdes etter at årsmøtet har behandlet årsmeldingen, regnskapet og orienteringen fra allmenningsstyret om kommende års virksomhet. Departementet antar imidlertid at det for enkelte allmenninger med et stort antall bruksberettigede kan være visse praktiske problemer knyttet til avvikling av valget under årsmøtet.

Loven er derfor ikke til hinder for at stemmegivningen avholdes særskilt, f.eks. tidlig på årsmøtedagen før øvrige årsmøtesaker behandles, dersom det i allmenninger med et stort antall bruksberettigede er praktiske problemer knyttet til avvikling av valget under årsmøtet. Det er i tilfelle nødvendig at årsmøtet formelt settes før stemmegivningen tar til.

Årsmøtet skal holdes innen utgangen av april måned. Nærmere bestemmelser om årsmøtet, dets innkalling, saker og myndighet er omhandlet i bygdeallmenningslovens §§ 3-13 og 3-14, og statsallmenningslovens §§ 1-5 og 1-6.

5.2.2 Antall som skal velges (bygdeallmenningsloven § 4-5, statsallmenningsloven § 3-5)

Det skal normalt velges halvparten av det antall styremedlemmer som er fastsatt i bruksreglene, og minst et tilsvarende antall varamedlemmer, i det halvparten av de valgte trer ut hvert annet år.

Loddtrekning skal foretas når det skal velges et større antall styremedlemmer og/eller varamedlemmer enn tidligere. Dette vil gjelde der det er vedtatt å utvide antallet styremedlemmer og varamedlemmer, jf. bygdeallmenningslovens § 3-1 og statsallmenningslovens § 1-2. Skal styret f.eks. utvides fra fem til syv medlemmer må det foretas en loddtrekning mellom de to nye medlemmene.

5.2.3 Funksjonstid (bygdeallmenningsloven § 4-5, statsallmenningsloven § 3-5)

Funksjonstiden for styrets medlemmer er fire år.

5.3 **Manntallet** (bygdeallmenningsloven § 4-8, statsallmenningsloven § 3-8)

Forut for valget skal det utarbeides et manntall, jf. bygdeallmenningslovens § 4-8 og statsallmenningslovens § 3-8. Grunnlaget for manntallet er det bruksretts-/virkesrettsregisteret som skal føres for hver allmenning, jf. § 2-5 i både bygdeallmenningsloven og statsallmenningsloven. Det påligger allmenningsstyret å sørge for at manntallet er korrekt, samt å kunngjøre og legge det ut til gjennomsyn på betryggende måte.

I manntallet skal stå oppført de personer som kan avgi stemme ved valget. Manntallet skal inneholde opplysninger om:

- hvem som er eier av navngitt eiendom (gnr. /bnr.) med tilliggende bruksrett,
- ektefelle dersom eieren er gift,
- forpakter, når denne utøver bruksretten og stemmeretten,
- forpakterens ektefelle,
- eiers eller forpakters samboer dersom det er innlevert til styret en av begge undertegnet erklæring, om at begge skal stå i manntallet som stemmeberettigede,
- navn på samtlige eiere i et sameie, og deres eierparter og
- navn på den eller de ansvarlige for selskap, bo, stiftelse m.v. som eier bruksberettiget eiendom (m.a.o. hvem som er rette vedkommende til å gi fullmakt i forbindelse med stemmegivningen).

Manntallet skal legges ut til gjennomsyn innen utgangen av januar måned i valgåret. Det er ikke bestemt i lovene hvor manntallet skal legges ut, men dette forutsettes å skje på et egnet sted, f.eks. på allmenningsstyrets kontor, eventuelt på ett eller flere steder sentralt beliggende i bygdelaget.

Et korrekt manntall er i stor utstrekning avhengig av at de bruksberettigede selv etterlever den opplysningsplikt de har etter begge lovers § 2-5. Ved utarbeidelsen av manntallet har allmenningsstyret likevel plikt til så langt mulig å skaffe tilveie de opplysninger som må antas å være relevante for stemmeretten. I tilfeller hvor det ikke foreligger opplysning om f.eks.

ektefelle, og styret er i tvil om dette er riktig, bør den bruksberettigede normalt forespørres direkte.

5.4 Klage over manntallet (bygdeallmenningsloven § 4-9, statsallmenningsloven § 3-9)

En bruksberettiget som mener at det hefter feil ved manntallet har anledning til å påklage dette til allmenningsstyret, jf. bygdeallmenningslovens § 4-9 og statsallmenningslovens § 3-9. Klagen må fremsettes overfor allmenningsstyret senest 3 uker etter kunngjøring av utleggelsen. Allmenningsstyret skal behandle klagen snarest mulig og senest innen en uke før valget. Klageren og andre som måtte berøres av allmenningsstyrets avgjørelse, skal gis skriftlig underretning så snart avgjørelsen foreligger. Allmenningsstyrets avgjørelse i klagespørsmålet kan ikke påklages videre. Når klagefristen for manntallet er utløpt, og allmenningsstyret har behandlet eventuelle klager, er manntallet endelig og skal legges til grunn ved stemmegivningen.

Allmenningsstyrene må være oppmerksomme på at en i forbindelse med utarbeidelsen av manntallet, ikke uten videre kan stryke bruksberettigede med den begrunnelsen at bruksretten må antas å være falt bort. Spørsmålet om bortfall av bruksrett, og dermed stemmerett, må vurderes særskilt i forhold til bygdeallmenningslovens § 2-6 eller statsallmenningslovens §§ 2-6 og 2-21, hvor det er gitt nærmere bestemmelser om vilkårene og fremgangsmåten, se pkt 3.1.3 og 4.1. Men utarbeidelsen av manntallet er selvfølgelig en anledning til å ta slike spørsmål opp for nærmere behandling i allmenningsstyret (i statsallmenningene i samråd med Statens skogforvaltning (Statskog SF)).

5.5 Valgkomiteens sammensetning og oppgaver. Forslag til nye styremedlemmer, varamedlemmer og ny valgkomité (bygdeallmenningsloven § 4-7, statsallmenningsloven § 3-7)

Valget skal tilrettelegges og ledes av en valgkomité, med fra 3 til 5 medlemmer, som velges på årsmøtet i forbindelse med styrevalget, jf. bygdeallmenningslovens § 4-7 og statsallmenningslovens § 3-7. Det nærmere antallet medlemmer i valgkomiteen fastsettes av årsmøtet. Valgkomiteen velger selv sin leder.

Valgkomiteen har ansvaret for den praktiske tilretteleggingen og gjennomføringen av valget. Er det behov for det, kan valgkomiteen forespørre noen av de bruksberettigede eller ansatte i allmenningen om bistand, f.eks. i forbindelse med optellingen.

Valgkomiteen skal fremme forslag på nye medlemmer og varamedlemmer til styret i det antall som skal velges. Valgkomiteen kan altså ikke fremme forslag på et større eller mindre antall enn det som skal velges ved neste valg. For å få flere kandidater å velge mellom er en da avhengig av at det stilles motforslag fra de stemmeberettigede.

Valgkomiteen kan ikke foreslå at dens egne medlemmer velges inn i styret. Forslag på valgkomiteens medlemmer kan imidlertid komme fra noen av de bruksberettigede og må da kunne godtas som et forslag det kan stemmes over. Den som foreslås må da i tilfelle tre ut av valgkomiteen i det videre arbeidet med forberedelsen av valget.

Valgkomiteen skal også fremme forslag til ny valgkomité. Komiteen kan her foreslå gjenvalg av seg selv eller foreslå helt nye medlemmer. Komiteen må også kunne foreslå overfor årsmøtet å øke eller minske antallet medlemmer i komiteen. En slik endring kan imidlertid ikke få virkning før fra neste valg.

Dersom en person som valgkomiteen har foreslått som medlem av valgkomiteen foreslås som medlem av styret ved motforslag, må valgkomiteen ta inn et nytt navn i forslaget til valgkomité. Valgkomiteen forutsettes å legge frem en enstemmig innstilling til medlemmer i styre og valgkomité. Et medlem av komiteen som ikke får gjennomslag for sitt forslag kan fremme dette som motforslag.

Det er ikke sagt noe i lovene om hvem som kan sitte i valgkomiteen, men departementet anser det mest hensiktsmessig at medlemmene i komiteen velges blant de som er valgbare til allmenningsstyret. Lovene gir heller ingen anvisning på om det skal velges varamedlemmer til valgkomiteen. Det er opp til valgkomiteen om den vil foreslå flere navn enn det antall medlemmer som skal velges. Ved opptellingen av stemmene vil da de som får flest stemmer uten å bli medlem, bli varamedlemmer i det antall som ønskes.

Valgkomiteens forslag til nye styremedlemmer, varamedlemmer og ny valgkomité skal legges ut til gjennomsyn sammen med de øvrige årsmøtedokumentene, senest 3 uker før årsmøtet avholdes, jfr. bygdeallmenningslovens §§ 3-13 og 4-7 og statsallmenningslovens §§ 1-5 og 3-7.

5.6 Motforslag fra de stemmeberettigede (bygdeallmenningsloven § 4-7, statsallmenningsloven § 3-7)

Forslag til medlemmer i allmenningsstyre og valgkomité kan fremmes av enhver stemmeberettiget, jf. bygdeallmenningslovens § 4-7 siste ledd og statsallmenningslovens § 3-7 siste ledd. Forslagene må leveres valgkomiteen innen to uker før valget holdes. Forslag kan altså ikke fremmes på selve årsmøtet.

Når motforslag er innlevert må valgkomiteen undersøke om de foreslåtte personer er valgbare, og om de ønsker å påberope seg noen av fritaksgrunnene, jf. pkt 5.9. Valgkomiteen må videre undersøke om forslagsstillerne er stemmeberettigede.

Valgkomiteen skal sørge for at forslagene er tilgjengelige for gjennomsyn senest en uke før årsmøtet (valget). Det er ikke nærmere bestemt i lovene hvordan utleggelsen skal skje, men dette bør rimeligvis skje på samme måte og på samme sted som valgkomiteens egne forslag. Noe krav til kunngjøring er heller ikke oppstilt i lovene, men det vil her være hensiktsmessig at en i kunngjøringen av utleggelsen av valgkomiteens forslag sier at eventuelle motforslag senere vil bli lagt ut samme sted.

Dersom en ektefelle, samboer eller sameier er foreslått av valgkomiteen og den annen ektefelle, samboer eller en annen sameier foreslås gjennom motforslag mener departementet at det må være den person som foreslås først som er valgbar.

For motforslagene er det ikke satt noen begrensninger for hvor mange som kan foreslå og her står derfor forslagsstillerne fritt. Det er heller ikke noe krav til at det skal stå et visst minimumsantall stemmeberettigede bak et motforslag. Motforslag kan derfor fremmes av en enkelt stemmeberettiget.

5.7 Stemmeretten

5.7.1 Almennelige bestemmelser om stemmeretten (bygdeallmenningsloven § 4-1, statsallmenningsloven § 3-1)

Allmenningsstyret skal i bygdeallmenningene velges av og blant de eiendomsberettigede og bruksberettigede. I statsallmenningene skal allmenningsstyret velges av og blant de virkesberettigede. Reglene går fram av bygdeallmenningslovens § 4-1 og statsallmenningslovens § 3-1.

Fra dette gjelder følgende unntak:

- I bygdeallmenninger har de ansatte rett til å la seg representere med inntil 2 medlemmer etter bestemmelsene i bygdeallmenningslovens § 3-1.
- Bruksrett/virkesrett begrenset til spesielle behov i forbindelse med seterdrift gir ikke den berettigede stemmerett.

Til det siste unntaket skal bemerkes at departementet (delegert til Statskog SF) kan bestemme at også begrenset virkesrett i statsallmenningene kan gi stemmerett. Det kreves m.a.o. at det tas en konkret avgjørelse om dette..

5.7.2 Stemmerettens innhold (bygdeallmenningsloven § 4-2, statsallmenningsloven § 3-2)

Det kan avgis to stemmer pr. bruksberettiget eiendom ved valg av allmenningsstyre og valgkomité. Ingen kan avgi mer enn to stemmer. Den som er alene om å ha stemmerett for en eiendom kan avgi begge stemmene. Der hvor to er sammen om å ha stemmerett for en eiendom kan de avgi hver sin stemme ved fremmøte.

For utøvelse av stemmeretten er det i bygdeallmenningslovens § 4-2 og statsallmenningslovens § 3-2 fastsatt følgende:

- Ektefeller har begge stemmerett ved fremmøte. Samboere har begge stemmerett ved fremmøte når de har undertegnet en erklæring til allmenningsstyret om at begge skal stå i manntallet som stemmeberettigede.

For ektefeller gjelder altså at de begge har stemmerett, men dette forutsetter at de begge møter frem ved valget. Dersom bare den ene av ektefellene møter har denne kun en stemme. Det er ikke adgang for ektefeller til å gi hverandre fullmakt til å stemme. Hvilket formuesforhold ektefellene har valgt - om de har felleseie eller særeie - er uten betydning. Det er imidlertid et krav at de ikke er separert eller skilt på valgdagen. Også samboere har begge stemmerett, under forutsetning av de har gitt slik melding til allmenningsstyret som nevnt ovenfor. Har

samboerne ikke avgitt en slik erklæring, vil den av dem som er eier kunne avgi begge stemmene. Heller ikke samboere kan gi hverandre fullmakt.

- To sameiere har en stemme hver ved fremmøte. Flere enn to sameiere kan utøve stemmeretten ved at en eller to av dem fremlegger skriftlig fullmakt, gitt etter sameielovens bestemmelser om flertallsvedtak.

Når to personer eier en eiendom sammen har de en stemme hver når de begge møter. Møter bare den ene kan vedkommende kun avgi en stemme. Er det flere enn to sameiere kan stemmeretten utøves av en eller to av dem, slik at den som møter alene kan avgi begge stemmene. Møter to kan de avgi en stemme hver. Det er imidlertid en forutsetning at det legges frem en skriftlig fullmakt fra de øvrige sameiere, gitt i overensstemmelse med sameielovens bestemmelser om flertallsvedtak. Manntallet skal inneholde opplysninger om hvor mange sameiere det er på den aktuelle eiendom, og hvor stor eierpart den enkelte sameier har. Fullmakten må således være undertegnet av et flertall av sameierne, eller av et slikt antall personer som sammen representerer flertallet eierparter.

- For eiendom som eies av fylkeskommune, kommune, et selskap, en stiftelse, en forening, et bo e.l. utøves stemmeretten ved skriftlig fullmakt undertegnet av rette vedkommende.

Lovenes oppramsing av ulike institusjoner er ikke uttømmende, men de mest aktuelle er tatt med. Allmeningsstyret bør sørge for at manntallet i størst mulig utstrekning har opplysninger om hvem som er "rette vedkommende" til å undertegne fullmakt for de enkelte institusjoner, slik at en unngår tvil om dette på valgdagen. Med "bo" menes dødsbo, konkurs- og akkordbo e.l., hvor det kan være aktuelt at bobestyreren eller en særskilt utpekt arving eller kreditor møter med fullmakt fra boets besluttende organer (skiftesamling, arvingene eller bostyret).

- For eiendom som er forpaktet tilligger stemmeretten eieren, med mindre det er avtalt mellom eieren og forpakteren (jfr. både bygdeallmeningsloven og statsallmeningsloven §§ 2-4) at forpakteren skal utøve bruksretten, og det på valgdagen gjenstår minst to år av forpaktningstiden. Forpakterens ektefelle eller samboer vil ha stemmerett i samsvar med det som står i første kulepunkt.

Dersom det følger av forpaktningssavtalen at forpakteren skal utøve bruksretten vil denne også ha stemmeretten. Er forpakteren gift vil ektefellen ha stemmerett. Tilsvarende vil også forpakterens samboer ha stemmerett når slik erklæring som nevnt under nr. 1 er innlevert allmeningsstyret. Dette følger ikke direkte av lovene, men er i samsvar med Stortingets forutsetning om at samboere skal ha stemmerett på lik linje med ektefeller. En forutsetning for at forpakteren skal få avgi stemme vil være at det er gitt melding til allmeningsstyret om forpaktningssavtalen etter begge lovers § 2-5, slik at forpakteren og dennes eventuelle ektefelle eller samboer blir registrert i manntallet. Loven stiller ikke noe krav om at forpaktningssavtalen skal tinglyses.

- For umyndige personer utøves stemmeretten av vergen.

I de tilfelle der både vergen og den umyndige har stemmerett kan vergen stemme både for seg selv og den umyndige. Dette er det eneste unntaket fra regelen om at ingen kan avgi mer enn to stemmer.

Oppstillingen nedenfor angir når en stemmeberettiget kan avgi to stemmer, og når det bare kan avgis en stemme:

To stemmer har:

- Eier, ugift og uten innmeldt samboer.
- Forpakter, ugift og uten innmeldt samboer.
- Representant for selskaper m.v. som møter med fullmakt.
- Sameier med fullmakt fra øvrige sameiere, når det er flere enn to sameiere.
- Eier av 2 eller flere bruk.

Én stemme har:

- Eier, gift eller med innmeldt samboer.
- Forpakter, gift eller med innmeldt samboer.
- Eierens ektefelle eller innmeldte samboer.
- Forpakterens ektefelle eller innmeldte samboer
- Sameier, når det er 2 sameiere.

Ingen enkeltperson kan avgi mer enn to stemmer, uansett hvor mange eiendommer vedkommende måtte eie. En person som eier to eller flere eiendommer kan sammen med ektefelle eller registrert samboer avgi til sammen 4 stemmer for disse eiendommene forutsatt at begge møter til valget.

Hvorvidt en bruksberettiget eier to eller flere eiendommer må avgjøres konkret. Det avgjørende må være om eiendommene enkeltvis oppfyller lovens krav til å ha bruksrett. Har eiendommen bruksrett kan det utøves stemmerett for denne eiendommen, med de begrensninger som ligger i at ingen enkeltperson kan avgi mer enn to stemmer for de eiendommene han eller hun eier. Er bruksretten eller virkesretten bortfalt etter reglene i bygdeallmenningsloven og statsallmenningsloven § 2-6, og det er fattet vedtak om dette, kan det ikke lenger stemmes for denne eiendommen.

5.7.3 Stemmegivning og stemmesedler

Selve stemmegivningen kan bare skje skriftlig, på de stemmesedlene som utleveres på årsmøtet.

Stemmesedlene kan utformes på flere måter:

- Det utleveres blanke stemmesedler hvor de stemmeberettigede kan føre opp de personer som ønskes valgt. Dette forutsetter at lister over alle foreslåtte personer til styre og valgkomité enten slås opp i valglokalet eller utleveres sammen med stemmesedlene. Eventuelt kan det øverst på stemmesedlene føres opp de foreslåtte personer og avsettes plass under, der de stemmeberettigede skal føre opp de navn som det stemmes på.

- Det føres opp alle foreslåtte personer på stemmesedlene slik at de stemmeberettigede selv kan stryke de som ikke ønskes valgt.
- Det føres opp alle foreslåtte personer på stemmeseddelen og angis at de stemmeberettigede skal krysse av ved de personer som ønskes valgt.

Det er viktig at det angis tydelig hvilken fremgangsmåte som skal følges.

Alle stemmesedler som utleveres skal være av samme type, jfr. pkt. 5.10 nedenfor. Departementet anser det mest hensiktsmessig at styre og valgkomité velges med samme stemmeseddel. Det må da uttrykkelig angis hvem som er foreslått til styremedlemmer og hvem som er foreslått til valgkomiteen.

Når det gjelder rekkefølgen på forslagene mener departementet at valgkomiteen først skal føre opp sine forslag på stemmesedlene, og dernest motforslagene i den rekkefølge de kommer inn. Det skal ikke fremgå ved utleggelsen, på selve stemmeseddelen eller oppslaget/listen hvem som står bak de innkomne motforslag.

Det er opptellingen som avgjør hvem som blir valgt til de ulike verv (jfr. pkt. 5.10 nedenfor). Det er derfor ikke meningen at valgkomiteens innstilling skal skille mellom forslag til styrerepresentanter og vararepresentanter. Ønsker valgkomiteen å markere hvem av de foreslåtte man ønsker i styret kan dette likevel gjøres ved at forslagene settes opp i prioritert rekkefølge på stemmesedlene eller på særskilt liste, eller ved at valgkomiteens oppfatning gjøres kjent på annen måte.

Ordningen med to stemmer pr. bruk bør gjennomføres ved at det utleveres to stemmesedler til den som har to stemmer og en stemmeseddel til den som kan avgi en stemme. Velges alternativ 1 ovenfor skal de stemmeberettigede altså ikke føre opp hver kandidat to ganger på samme stemmeseddel.

Ureglementerte stemmesedler skal vrakes. Vraking vil være aktuelt når det innleveres andre typer stemmesedler enn de som er delt ut av valgkomiteen, eller stemmesedlene er feil utfylt ved at det er strøket på stemmesedler som forutsetter avkryssing, krysset av på stemmesedler som forutsetter oppføring av navn osv. Vraking skal også skje der utleverte stemmesedler er merket på en slik måte at det fremgår hvem stemmegiveren er. Det vises for øvrig til pkt. 5.10 nedenfor om behandlingen av stemmesedlene i forbindelse med opptellingen.

5.7.4 Fullmakt til å avgi stemme. Forhåndsstemme (bygdeallmenningsloven § 4-2, statsallmenningsloven § 3-2)

Fullmakt til å avgi stemme kan bare gis i de tilfelle som er positivt nevnt i lovene, dvs. mellom flere enn to sameiere, og der stemmeretten utøves for eiendom som eies av fylkeskommune, kommune, selskap, stiftelser, bo m.v. I andre tilfelle kan fullmakt ikke gis.

Det er ikke i noe tilfelle adgang til å avgi forhåndsstemme ved valget.

5.8 Valgbarhet og bortfall av valgbarhet i valgperioden. Innkalling av varamedlem

5.8.1 Valgbarhet (bygdeallmenningsloven § 4-3, statsallmenningsloven § 3-3)

Reglene om valgbarhet går fram av bygdeallmenningsloven § 4-3 og statsallmenningsloven § 3-3. Valgbare som medlemmer og varamedlemmer er myndige personer som har stemmerett etter bygdeallmenningslovens § 4-1 og 4-2 eller statsallmenningslovens 3-1 og 3-2, eller som er sameiere i eiendom med tilliggende bruksrett/virkesrett i allmenningen, med følgende begrensninger:

- Av flere personer som har stemmerett for en og samme eiendom er bare en valgbar.

Når ektefeller har stemmerett for en eiendom kan altså bare en av dem velges inn i styret. Har ektefellene stemmerett for to eller flere eiendommer vil de begge kunne velges inn. Tilsvarende vil gjelde for eiendommer som eies i sameie.

- En verge er ikke valgbar i egenskap av verge.

En verge kan ikke velges inn i egenskap av å være verge for en eier av bruksberettiget eiendom, men vedkommende vil selvfølgelig kunne velges inn i styret dersom han eller hun selv har stemmerett for bruksberettiget eiendom, og øvrige vilkår ikke er til hinder for valgbarhet.

- En forpakter med forpaktningssavtale som utløper i perioden er ikke valgbar.

Forpaktere kan ikke velges inn dersom forpaktningssavtalen løper ut i valgperioden, dvs. i løpet av funksjonstiden som er 4 år.

- Stemmeberettigede som er fast bosatte utenfor allmenningsbygdelaget er ikke valgbare.

Loven oppstiller som vilkår for valgbarhet at vedkommende er bosatt i allmenningsbygdelaget. Med allmenningsbygdelaget menes det geografiske område eiendommer med tilliggende bruksrett er beliggende. Det er ikke noe vilkår at vedkommende bor på den bruksberettigede eiendommen, det er nok at han eller hun er bosatt i allmenningsbygdelaget. (Det har imidlertid ingen følger for *stemmeretten* at vedkommende er bosatt et annet sted)

For bygdeallmenningene er det fastsatt at valgbarhet forutsetter full bruksrett. Dette gjelder i utgangspunktet også for statsallmenningene, men dersom det er vedtatt at begrenset virkesrett gir stemmerett vil de samme personer også være valgbare til styret.

Det er ikke bestemt noe i lovene om hvordan det forholder seg med valgbarheten for stemmeberettigede for forskjellige typer bo m.v. Problemstillingen antas ikke å ha særlig praktisk betydning, men skulle den bli aktuell må en forutsetning for valgbarhet være at det godtgjøres at boet vil bestå hele valgperioden.

Lovene sier heller ikke noe om hvem som er valgbare til valgkomiteen, men departementet anser som nevnt foran at medlemmene bør velges blant de som er valgbare til allmenningstyret.

Loven er ikke hinder for at en som allerede er valgt som vara for fire år kan foreslås som styremedlem ved neste valg (etter to år) og slik få et ”opprykk”. Det må da i tilfelle velges ny vara for vedkommende som rykker opp. Departementet mener dette bør gjøres etter reglene i § 4-5 annet ledd, slik at det foretas loddtrekning blant de nyvalgte varamedlemmer om hvem av dem som skal tre ut etter to år.

5.8.2 Bortfall av valgbarhet i valgperioden. Innkalling av varamedlem (bygdeallmenningensloven § 4-4, statsallmenningensloven § 3-4)

Reglene om bortfall av valgbarhet går fram av bygdeallmenningenslovens § 4-4 og statsallmenningensloven § 3-4.

Medlem eller varamedlem i styret som i løpet av valgperioden ikke lenger oppfyller vilkårene for valgbarhet skal tre ut av styret. Bortfall av valgbarhet kan tenkes å inntreffe på flere måter, for eksempel ved at bruksretten faller bort, ved at den valgte flytter ut av bygdelaget, eller ved at eiendommen selges, forpaktes bort med avtale også om bruksretten, eller på annen måte overføres til andre, f.eks. ved generasjonsskifte. Valgbarheten må også anses bortfalt i de tilfellene der en ektefelle/samboer er valgt inn som dette, og ekteskapet eller samboerforholdet opphører, samt i de tilfellene der det fullmaktsforhold som danner grunnlag for stemmerett og valgbarhet opphører.

Når et varamedlem må innkalles skal det fortrinnsvis være som stedfortreder for medlem som er valgt for samme valgperiode som varamedlemmet selv, og bare subsidiært for medlem valgt for en annen periode. Det er slik sett to grupper av medlemmer og varamedlemmer, etter den perioden de er valgt for (jf. at reglene innebærer delvis utskiftning av styret). Innenfor gruppene av varamedlemmer rangeres disse etter stemmetall. Dersom det innen ”primærgruppen” av varamedlemmer ikke er noen som kan stille i allmenningstyret, skal en finne varamedlem i gruppen valgt for den andre perioden. Også i den subsidiære gruppen er varamedlemmene rangert etter stemmetall.

Det er ikke anledning til å velge personlige varamedlemmer.

Som nevnt foran under pkt. 5.5 er spørsmålet om valgbarhet til valgkomiteen ikke regulert i lovene. Spørsmålet om bortfall av valgbarhet er av den grunn heller ikke regulert. Departementet anser det mest hensiktsmessig at man velger medlemmer til valgkomiteen blant de som er valgbare til styret, men antar på den annen side at dette ikke får den konsekvens at et medlem av valgkomiteen må tre ut fordi om vedkommende skulle miste valgbarheten. Valgkomiteen er ikke som styret, et myndighetsorgan, og departementet anser det ikke som særlig problematisk at en person fortsetter i valgkomiteen fordi om valgbarheten faller bort i perioden.

5.9 Plikten til å motta valg. Fritak (bygdeallmenningsloven § 4-6, statsallmenningsloven § 3-6)

Person som er valgbar og som er valgt som medlem eller varamedlem til styret plikter å motta valget, dvs. at vedkommende i utgangspunktet ikke kan nekte å tre inn som medlem/varamedlem av styret. Reglene om plikt til motta valg går fram av bygdeallmenningslovens § 4-6 og statsallmenningslovens § 3-6.

Fritatt fra plikten til å motta valget er likevel personer som er fylt 65 år på valgdagen, og personer som ved utløpet av inneværende valgperiode har fungert som medlem i 4 år, dvs. har vært medlem av styret de siste 4 år før valget. Personer som har vært medlem av styret i en eller flere valgperioder før dette kan altså ikke bes seg fritatt. Lovene omtaler i det siste tilfellet bare medlemmer av styret og den som har fungert som varamedlem siste periode kan derfor ikke be seg fritatt med henvisning til 4-års-regelen.

Lovene etablerer ingen plikt til å motta valget som medlem i valgkomiteen.

5.10 Gjennomføring av valget. Opptellingen av stemmer (bygdeallmenningsloven § 4-10, statsallmenningsloven § 3-10)

Gjennomføringen av valget på årsmøtet, som flertallsvalg, innebærer at valget skjer direkte, på den måten at det stemmes på personer som er foreslått enten av valgkomiteen eller av de stemmeberettigede. Regler om gjennomføringen er gitt i bygdeallmenningslovens § 4-10 og statsallmenningslovens § 3-10.

Valget foregår på følgende måte:

- Det stemmes ved en og samme stemmeseddel på styremedlemmer og varamedlemmer i det antall som skal velges. Alle stemmesedler hvor minst en valgbar person står oppført telles med.
- Stemmer på personer som ikke er valgbare settes ut av betraktning ved valgoppgjøret. Er et navn ført opp flere ganger regnes det som oppført bare en gang. Er det på en stemmeseddel oppført navn på flere valgbare personer enn det antall styremedlemmer og varamedlemmer som skal velges, anses de overskytende navn som står sist i rekkefølgen som ikke oppført.

I pkt. 5.7.3 ovenfor er det gitt anvisning på flere muligheter for utformingen av stemmesedlene. Når valgkomiteen har bestemt seg for hvilken type som skal benyttes, skal det stemmes med samme type stemmeseddel. Det bør deles ut én stemmeseddel pr. stemme. Den som har to stemmer skal da få to stemmesedler. Med ”valgbare personer” menes i denne sammenheng personer som både er valgbare etter de generelle bestemmelsene om valgbarhet, og som er foreslått på foreskrevne måte av valgkomiteen eller de stemmeberettigede. Det kan som nevnt foran ikke fremmes forslag på personer under selve valgavviklingen.

- Ved valgoppgjøret telles samtlige stemmer. De som har fått flest stemmer er valgt til styremedlemmer. De som deretter har fått flest stemmer er valgt til varamedlemmer.

Det vil altså være antallet stemmer på de forskjellige kandidater som avgjør hvem som skal anses valgt som henholdsvis styremedlemmer eller varamedlemmer. Det skal ikke stemmes over styremedlemmer og varamedlemmer for seg.

- I tilfelle stemmelikhet avgjøres valget ved loddtrekning.

Spørsmålet om loddtrekning vil bli aktuelt der to eller flere har likt stemmetall og en må avgjøre hvem av disse som skal "tre ett trinn ned" i rekkefølgen. Dersom det ved valget skal velges tre styremedlemmer og tre varamedlemmer, og f.eks. de fire først valgte har likt stemmetall, må det avgjøres ved loddtrekning hvem av de fire som rykker ned på varamedlemsplass. De to som dernest har flest stemmer tar de resterende to varamedlemsplasser. Etter ordlyden omhandler bygdeallmenningsloven § 4-10 og statsallmenningsloven § 3-10 bare valg av styremedlemmer og varamedlemmer. De samme regler for stemmerett og opptelling gjelder imidlertid også ved valg av valgkomité, så langt de passer.

Lovene gir ingen anvisning på hvordan avstemningen rent fysisk skal foregå, f.eks. om det skal benyttes stemmeurner og spesielle avlukker. Det er således opp til valgkomiteen å tilrettelegge valget på best mulig måte. Departementet vil imidlertid anbefale at de stemmeberettigede som ønsker det kan fylle ut, krysse eller gjøre strykninger i fred for andre.

Når det gjelder selve opptellingen av stemmer vil departementet sterkt anbefale at denne ikke settes i gang før valget er avsluttet. En fortløpende opptelling etter hvert som stemmer avgis vil gjøre det mulig for noen å se tendensene i valget før det er avsluttet, og det vil også være betenkelig i forhold til prinsippet om hemmelig valg.

5.11 Protokoll (bygdeallmenningsloven § 4-11, statsallmenningsloven § 3-11)

Valgresultatet og de beslutninger m.v. som treffes i forbindelse med valget skal føres inn i årsmøteprotokollen, jf. bygdeallmenningslovens § 4-11 og statsallmenningslovens § 3-11. Dette vil bl.a. gjelde opplysninger om tid og sted for valget, hvem som har sittet i valgkomiteen, valgkomiteens forslag, innkomne og godkjente motforslag, antall avgitte stemmer, forkastede stemmer og resultatet av loddtrekning.

Protokollen føres av valgkomiteens leder, og leses opp ved årsmøtets slutt og undertegnes av to møtedeltagere som utpekes til dette, jf. bygdeallmenningslovens § 3-13 siste ledd og statsallmenningslovens § 1-5 siste ledd.

5.12 Omkostninger (bygdeallmenningsloven § 4-12, statsallmenningsloven § 3-12)

Samtlige omkostninger forbundet med valget skal dekkes av allmenningskassen, jf. bygdeallmenningslovens § 4-12 og statsallmenningslovens § 3-12.

5.13 Ansattes valg av styremedlemmer (bygdeallmenningsloven § 3-1)

For bygdeallmenningene er det i bygdeallmenningslovens § 3-1 femte ledd bestemt at de ansatte har rett til å være representert i styret, etter følgende retningslinjer:

I bygdeallmenning som de siste tre regnskapsår gjennomsnittlig har hatt flere enn 30 ansatte, kan to tredjedeler av de ansatte kreve at ett styremedlem og ett varamedlem velges av og blant de ansatte. I bygdeallmenning som de siste tre regnskapsår gjennomsnittlig har hatt flere enn 50 ansatte, kan et flertall av de ansatte kreve at inntil en tredjedel, dog minst to, av styrets medlemmer med varamedlemmer velges av og blant de ansatte.

I de allmenninger der industridelen, eller annen virksomhet, er skilt ut som eget selskap vil ansatte ha representasjonsrett etter annet lovverk, og bestemmelsen i bygdeallmenningsloven kommer ikke til anvendelse for denne delen av virksomheten.

Ansattes representanter inngår i det antall styremedlemmer bruksreglene angir, og kommer ikke i tillegg til disse. Dersom de ansatte gjør krav på styreplasser vil dette altså ha betydning for hvor mange medlemmer som skal velges ved allmenningsstyrevalget. Det er derfor viktig at valgkomiteén og styret tar spørsmålet om representasjon opp med de ansatte så tidlig som mulig, slik at navnene er klare før valgkomiteén bekjentgjør sitt forslag til styremedlemmer og varamedlemmer overfor de bruksberettigede.

Loven går ikke nærmere inn på hvordan de ansatte skal gjennomføre valg av sine styremedlemmer, og det vil da være opp til de ansatte selv å finne en hensiktsmessig måte å gjøre dette på.

Bestemmelsen om styremedlemmenes funksjonstid vil gjelde tilsvarende for ansattes medlemmer.

5.14 Frister

Departementet vil gjøre spesielt oppmerksom på de forskjellige frister som gjelder ved avviklingen av allmenningsstyrevalget:

- 31. januar: Siste frist for utleggelse av manntallet.
- 30. april: Siste frist for å avholde årsmøte.
- Klagefristen for feil i manntallet er tre uker fra utleggelsen.
- Årsmøtet sammenkalles med tre ukers varsel.
- Årsmøtedokumenter og valgkomiteens forslag legges ut til gjennomsyn senest tre uker før årsmøtet.
- Motforslag må innleveres valgkomiteen senest to uker før valget/årsmøtet avholdes, og skal legges ut til gjennomsyn senest en uke før valget/årsmøtet.
- Den som vil kreve seg fritatt for valg må melde fra om dette til valgkomiteen innen tre uker fra utleggelsen av manntallet.

6. AVSLUTNING

Rundskrivet er tilgjengelig på Landbruks- og matdepartementets hjemmeside på <http://www.regjeringen.no/nb/dep/lmd/dok/rundskriv>

Bygdeallmenningsloven og statsallmenningsloven er tilgjengelige på Lovdata.

Etter fullmakt

Pål Vidar Sollie
ekspedisjonssjef

Frode Lyssandtrø
avdelingsdirektør